

FORORD

Jeg skylder flere en stor takk for hjelpen med gjennomføringen av denne studien. Først og fremst en stor takk til informantene som tok seg tid til å stille til intervju, og som har gitt meg uvurderlig innsikt i en spennende bransje.

Dernest vil jeg takke min veileder Hroar Klempe, som har bidratt med interessante synspunkter og gode diskusjoner gjennom hele arbeidet. Takk for en tro på prosjektet fra dets spede begynnelse. En takk også til Hendrik S. Spilker som har vært ansvarlig for programmet, og som har bidratt til et perfekt klassemiljø fra dag 1.

I løpet av studietiden i Trondheim har jeg møtt mennesker jeg ikke vet helt hvordan jeg har klart meg uten. Annette, Christina, Idun, Susanne, Kristin, Silje, Henriette, Rasmus, Sandra, Amanda, Elisabeth og Merete – dere har betydd alt, og disse to årene har vært fantastiske. Jeg kunne heller ikke klart det uten Johanne og Veronica, dere sørger for lørdag hele uken. Jentene hjemme; jeg savner dere og er snart på vei hjem!

Til sist:

Min kjære familie som har fått meg til å finne troen og roen når alt har virket tapt: Mamma, som har fått meg til å elske bøker, og pappa som har lært meg verdien av gode røverhistorier. Bror og Søs for forståelse, oppmuntring og for at dere gjør jobben som storesøster til verdens beste oppgave. Til resten av familien, og til Morfar – det går ikke uten dere!

Trondheim, juni 2015

Ida Margrethe Cotton Breivik

INNHOOLD

Forord	I
Innhold	III
1. Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for tema	1
1.2 Presentasjon av prosjektet	2
1.3 Problemstilling	3
1.4 Faglig og teoretisk tilnærming	4
1.5 Metodisk opplegg.....	5
1.6 Disposisjon av oppgaven	5
2. Teoretiske perspektiver	7
2.1 Innovasjon	7
2.1.1 Ulike trekk ved innovasjon	7
2.1.2 Innovasjonskarakteristikker.....	8
2.1.3 Opinionsledere	9
2.2 Teknologi, SCOT og ANT	11
2.2.1 SCOT – Social Construction of Technology	12
2.2.2 Aktør-nettverksteori	14
2.2.3 Hvordan skapes stabile nettverk?	14
2.3 Sosialt konstruert, eller sosialt formet?	15
2.3.1 Fra konstruksjon til forming.....	16
2.3.2 Hvordan posisjoner i nettverket ordnes og stabiliseres	17
2.3.3 Tilegnelse og bruk av teknologi.....	19
3. Metode – design og refleksjoner	22
3.1 Kvalitativ metode – dybdeintervjuer	22
3.1.1 Hvorfor intervju?	22
3.2 Fremgangsmåte	23
3.2.1 De første henvendelsene	24
3.2.2 Informantene.....	24
3.2.3 Intervjuguide	25
3.3 Bearbeiding av data.....	27
3.4 Vurdering av intervjudata	27
3.4.1 Forskerens rolle	27
3.4.2 Teknologiens plass under intervjuene – Skype	28

3.4.3	Teknologiens plass under intervjuene – Telefon.....	29
3.5	Kvalitative kvalitetskriterier	30
3.5.1	Pålitelighet.....	30
3.5.2	Gyldighet.....	31
3.5.3	Generaliserbarhet	32
3.6	Analytisk tilnærming.....	32
3.6.1	Analysearbeidet	33
4.	Nettverk og virke.....	34
4.1	Et nettverk av aktører i norsk bokbransje?.....	34
4.2	Etablering av interesser	37
4.2.1	Lesere som relevante sosiale grupper for e-bokutvikling.....	37
4.2.2	Felles løsning, felles interesser?.....	37
4.2.3	Lite marked, større samarbeid.....	39
4.2.4	Bare norske aktører?.....	39
4.3	Hva med kopibeskyttelse?	41
4.4	Oppsummering og avslutning	41
5.	Tradisjon og teknologi.....	44
5.1	Enkle e-bøker?	44
5.1.1	To tastetrykk.....	44
5.1.2	E-bok som en naturlig del av utgivelsen.....	45
5.2	Rike e-bøker	46
5.2.1	Aktive e-bøker.....	46
5.2.2	Etterspørsel og forventninger	48
5.3	Standarder.....	49
5.4	Bokskya	50
5.4.1	Introduksjon til samarbeid.....	50
5.4.2	Et alternativ til Amazon?	51
5.4.3	Formidling av Bokskya	52
5.4.4	Teknikk.....	53
5.4.5	Bokskya – en innovasjon?.....	53
5.5	Oppsummering.....	54
6.	Diskusjon.....	56
6.1	Tilknytning og innovasjon.....	56
6.2	Å skynde seg langsomt.....	57
6.3	Relevante sosiale grupper og deres interesser	58
6.3.1	Hvilke leseres interesser?	58
6.3.2	Møtet mellom forlagene og lesernes interesser.....	59

6.4 Utvikling og forhandling.....	60
7. Konklusjon.....	62
7.1 Andre aktører og samarbeid	62
7.2 Egne løsninger.....	63
7.3 Lesernes tilbakemeldinger.....	63
7.4 Videre forskning.....	64
Litteraturliste	66
Vedlegg 1 – Godkjenning fra NSD	70
Vedlegg 2 – Informasjonsskriv	71
Vedlegg 3 – Intervjuguide	73
Tabell- og figurliste	
Tabell 1: Oversikt over informanter	24
Figur 1: Oversikt aktører i norsk bokbransje	36

1. INNLEDNING

På en ferietur i USA for noen år siden, ønsket jeg å kjøpe en bok. Det måtte være en bok jeg kunne lese på stranden, som ikke var for dyr og som tålte å ligge nederst i strandbagen uten å ta skade av kondens fra kald drikke og sand fra liggeunderlaget. Etter en del vandring i sentrum av byen jeg ferierte i, slo det meg at jeg ikke hadde gått forbi en eneste bokhandel. Da jeg kontaktet verten i resepsjonen på hostellet jeg bodde på, fortalte han at det fantes nesten ikke bokhandlere igjen i sentrum, og at de heller kjøpte bøker på nettet eller lastet de ned.

Hadde jeg hatt med meg et e-boklesebrett på turen, hadde problemet vært løst. Jeg kunne ha sittet i resepsjonen på hostellet og lastet ned en e-bok til lesebrettet via det trådløse nettverket, og hatt lesestoff tilgjengelig på sekunder. I stedet ble jeg anbefalt å ta bussen et stykke utenfor sentrum, i en retning jeg ikke kjente, og egentlig ikke hadde planlagt å dra. Bussen stoppet i nærheten av et gigantisk kjøpesenter der det fantes en bokhandel, med et utvalg som mer enn svarte til mine forventninger om at alt er stort i Amerika. De hadde et kjempeutvalg av bøker, og disse var tilgjengelig i både innbundet form og som pocketbøker. Etter å ha brukt en god tid i bokhandelen, fant jeg to bøker som jeg valgte å ta med meg, begge pocketutgaver. Vel tilbake på hostellet, spurte resepsjonisten om jeg hadde funnet det jeg lette etter. Siden jeg ikke hadde en formening om hvilken bok jeg ville ha, kunne svaret like gjerne vært nei som ja.

1.1 BAKGRUNN FOR TEMA

Introduksjonen over kan gi henvisning til at dette studiet vil ta for seg pocketbokutvalget til bokhandlere i USA, eller hvordan priser på pocketbøker gjør at vi kjøper flere bøker enn hva vi hadde tenkt i utgangspunktet.

Dette studiet skal ingen av delene, men historien over er tatt med for å vise hvordan et nytt format for boken, e-boken, er blitt en del av manges lesehverdag. Hvordan e-boken kan være et naturlig format å tenke på når en skal kjøpe med seg lesestoff til en lengre reise, og hvordan e-bøker har blitt et tilgjengelig format for oss som lesere hos bokhandlere på nett og fysiske utsalg. Samtidig er det få som leser e-bøker i Norge, og vi har god tilgang på bokhandlere i de aller fleste byer. Vi er gode på å handle i nettbutikker, til å abonnere på

musikk og tv-serier og til å bruke mobiltelefonen til å ordne hverdagen vår. Så om det er slik at vi er gode på teknologi, hvorfor leser vi ikke flere e-bøker?

Denne studien vil ta for seg hvordan produsenten av bøkene, altså hvordan forlagene, har opplevd introduksjonen av e-bøker og e-bokteknologi og hvordan norske forlag har arbeidet med lanseringen av det nye formatet. Studien vil vise hvilke tanker deltagere i en så tradisjonsrik bransje som den norske bokbransjen, gjør seg når en utvikling på siden av deres virksomhet får følger for deres arbeidsområde. Da den norske bokbransjen består av mange ulike deltakere, vil studien løfte frem hvilke tanker de norske forlagene gjør seg om utviklingen.

Samtidig stiller enkelte stemmer seg kritiske til om forlagene har gjort alt de har kunnet for å utvikle e-bokteknologien i Norge. Fremtredende personligheter har gjennom blogger, kommentarartikler i større aviser og intervjuer uttrykt en misnøye med forlagenes innsats, og har kritisert løsningene forlagene og andre i bokbransjen har lansert (Beyer-Olsen & Engan, 2012; Kvalshaug, 2011; Newth, 2011a, 2011b; Sigvartsen & Malm, 2012). Nordmenn kan ikke sies å ha teknologifrykt (Statistisk sentralbyrå, 2015b). 95% har tilgang på PC i hjemmet, 80% har smarttelefon og 70% har nettbrett. I tillegg har 96% av oss tilgang på Internett i hjemmet (Statistisk sentralbyrå, 2015b). Vi har i stor grad gjort teknologi til en del av hverdagen vår, og spørsmålet om hva grunnen til at ikke flere leser e-bøker kan dermed være verdt å stille.

1.2 PRESENTASJON AV PROSJEKTET

I denne studien vil fem kvalitative intervjuer med sentrale personer i norske forlag danne grunnlaget for å kunne gi en forståelse for hvordan forlagene selv har opplevd introduksjonen av e-bøker i Norge. I tillegg vil deres arbeider med e-bokteknologien i dens første faser bli undersøkt. Det vil også bli gjort rede for hvilke andre deltakere i den norske bokbransjen forlagene har måttet forholde seg til for å kunne arbeide med utviklingen av e-bokteknologien. Det har vært et mål for arbeidet å få innsikt i forlagenes tanker og refleksjoner rundt e-bøker, både som produkt og som innhold i deres hverdag.

E-bokteknologien har blitt omtalt som «den største revolusjonen for bokbransjen siden Gutenberg» (Tronsmo, 2012). Med det nye formatet kommer også nye løsninger og muligheter, men også nye utfordringer. Hva forlagene opplever som muligheter og hva de opplever som utfordringer vil være sentralt for mitt prosjekt. Har virkelig det nye formatet vært med på å revolusjonere bokbransjen, og i så fall: På hvilken måte for forlagenes del?

Uttalelsen over er fra tre år tilbake, og er det slik at forlagene i Norge har vært en av drivkreftene bak denne endringen? Eller har de i stor grad bygget videre på allerede eksisterende teknologi og løsninger? Dette er spørsmål jeg vil forsøke å besvare i denne studien.

1.3 PROBLEMSTILLING

Det har vært et ønske at dette prosjektet skal gi en større forståelse for hvordan forlagene selv har opplevd introduksjonen av e-bøker i Norge, og hvordan disse har jobbet med, og jobber med teknologien i dag. Jeg har ønsket å få innsikt i deres tanker og refleksjoner rundt e-bøker, både som produkt og som innhold i deres hverdag. Samtidig vil jeg legge til at også mitt inntrykk vært at forlagenes rolle i utviklingen har vært passiv, og at norske forlag har stilt seg avventende til teknologien.

Ut fra dette ble følgende problemstilling formulert:

I hvilken grad har norske forlag utviklet e-bokteknologi for et norsk marked, og har dette ført til en omstilling av deres produksjon- og distribusjonsprosesser?

I denne problemstillingen vil begrepet *utvikling* være definert som en modning eller endring, en gradvis omdanning, det å frembringe eller la oppstå, og en dannelse (Utvikle, 2015). Med dette som utgangspunkt ønsker jeg å se nærmere på hvordan enkelte norske forlag har arbeidet med e-bokteknologien, om de har vært passive eller aktive i utviklingen i den forstand at de selv har lansert og arbeidet med innovasjoner, eller om de har valgt å gjøre små tilpasninger for det norske bokmarkedet av allerede eksisterende løsninger. I tillegg er det relevant å vise til om e-bokteknologien i seg selv har endret innholdet i deres produksjon- og distribusjonsprosesser. Forlagene har lange tradisjoner for formidling av litteratur og trykte tekster, og jeg ønsker derfor å undersøke om e-bokteknologien får følger for deres fremstillingsprosesser. Er det slik at digital distribusjon, som ikke involverer de tidligere prosessene tilknyttet trykkeri og bokhandel, får følger for hvordan de fremstiller både papirbøker og e-bøker i dag?

Da problemstillingen kan tolkes vidt, har jeg valgt å formulere tilleggsspørsmål som støtter opp under problemstillingen. Disse tilleggsspørsmålene er:

Har andre deler av norsk bokbransje påvirket forlagenes innsats for å utvikle e-bokteknologien i Norge?

I hvilken grad har parter samarbeidet om utviklingen av e-bokteknologien?

Har norske forlag lansert egne løsninger for produksjon av e-bøker i Norge?

Har norske forlag lansert egne løsninger for distribusjon av e-bøker i Norge?

Hvordan har forlagene opplevd lesernes tilbakemeldinger på deres løsninger for distribusjon av e-bøker?

Med disse spørsmålene ønsker jeg også å undersøke hvilke andre aktører i norsk bokbransje forlagene har hatt et samarbeid med, om de har samarbeidet med andre i det hele tatt. I tillegg er det relevant å undersøke om teknologien har ført til at forlagene har lansert egne løsninger for produksjon av e-bøker internt. E-bokteknologien åpner også for nye muligheter av distribusjon av litteratur, og det er interessant å undersøke om de har arbeidet med egne løsninger for dette. Da dette er en måte å være i kontakt med leserne på, vil jeg også vise til hvordan de enkelte forlagene har opplevd mottakelsen av de distribusjonsløsningene de har lansert.

1.4 FAGLIG OG TEORETISK TILNÆRMING

I en nylig doktoravhandling, har digitalisering og innovasjon i norsk bokbransje fra 2008 til 2012 blitt undersøkt (Colbjørnsen, 2015). Avhandlingen viser til hvordan norske forlag har arbeidet med strategier for å holde utenlandske aktører på avstand fra det norske markedet, og hvordan ulike løsninger som forlagene har lansert, har blitt mottatt av lesere. Den ene artikkelen velger å hente frem perspektiver fra retningen *Science and Technology Studies*, som også er valgt som en del av den teoretiske tilnærmingen for min studie. Perspektivene tar for seg sider ved innovasjon og utvikling av teknologi, og viser til at det sosiale og det tekniske er uløselig knyttet til hverandre når en undersøker en teknologisk nyvinning.

I arbeidet med konkretisering av tema og problemstillinger har jeg hentet inspirasjon fra tidligere leverte masteroppgaver. To av oppgavene er fra NHH, og spesielt knyttet til økonomiske strategier som bokbransjen benytter seg av. Den ene avhandlingen tar for seg vertikal integrering i forlagsbransjen, som for den norske bokbransjens del går ut på at forlag også eier bokhandlere og distribusjonsledd. Avhandlingen ser på hvilke incitamentersom finnes for de vertikalt integrerte aktørene har for å utestenge konkurrerende forlag (Rolfsen, 2014). Den andre tar for seg ulike konkurransefaktorer, og hvordan disse påvirker konsumentenes forbruk (Paulsen, 2014). En er fra programmet i økonomi og administrasjon ved UiS, og denne har sett på introduksjonen av e-bøker på det norske markedet (Husebø, 2013). Det samme har en oppgave fra BI Oslo gjort, med fokus på teknologi og innovasjon (Figenschou, 2011). Den siste er fra UiO og Institutt for medier og kommunikasjon, og denne

har sett på hvordan utvidelser både horisontalt og vertikalt i forlagsbransjen har fått konsekvenser for målsettingene til de store forlagene, og levevilkårene for de små forlagene (Fredriksen, 2009). En sjettede avhandling har undersøkt hvordan bibliotekene har møtt utfordringene som ny teknologi har ført med seg, i lys av perspektiver fra *Science and Technology Studies* (Balsvik, 2014).

I denne studien vil også jeg støtte meg til perspektiver fra retningen *Science and Technology Studies*. Dette for å belyse hva teknologi er, hvordan den oppstår, skapes og formes, og for å få en bedre forståelse av de rent tekniske egenskapene. I tillegg vil dette benyttes for å vise hvilke nettverk forlagene inngår i med tanke på utviklingen av e-bokteknologi i Norge. For å kunne vise hvordan forlagene har jobbet med utviklingen, vil jeg også trekke inn perspektiver om domestisering og hvordan deres initiativer også er formet av brukernes tilbakemeldinger.

Det er et håp at prosjektet vil bidra til studier av norsk bokbransje, og spesielt hvordan forlagenes deltagelse i et større nettverk får betydning for deres virksomhet. I tillegg håper jeg at kartleggingen av dette nettverket vil bidra til å vise dets sammensetning, og ikke minst dets kompleksitet.

1.5 METODISK OPPLEGG

For å kunne svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene, har jeg valgt å intervju personer i fem norske forlag, og blant annet bedt dem om å fortelle hvilke løsninger de selv har valgt å jobbe med, samt reflektere over utviklingen av teknologien. Selv om andre aktører enn forlagene ikke er en del av datagrunnlaget for undersøkelsen, vil de likevel bli nevnt. Informantene jeg intervjuet brakte selv inn andre aktører de har samarbeidet med, måttet forholde seg til eller tatt avstand fra, og disse vil bli kommentert i studiens følgende deler.

1.6 DISPOSISJON AV OPPGAVEN

I det neste kapittelet, vil jeg presentere det teoretiske rammeverket for undersøkelsen. Jeg vil trekke inn perspektiver fra innovasjonsforskning, og spesielt diffusjonsteori. Hvordan innovasjoner blir en del av vår hverdag, og hvordan innovasjoner og nye ideer inkluderes i organisasjoner vil bli særlig vektlagt. Et sosialkonstruktivistisk perspektiv på teknologier og innovasjoner vil også bli presentert, der tilnærminger som *the Social Construction of Technology* og *Aktør-nettverksteori* vil bli vektlagt. Til sist vil faser av domestisering, hvordan vi

hverdagsliggjør teknologi, presenteres for å gi innblikk i hvordan innovasjoner etter hvert blir en naturlig del av hverdagen vår.

I kapittel tre vil det metodiske opplegget presenteres. Valg av metode, fremgangsmåte og bearbeiding av intervjudataene blir diskutert, og dette vil også bli vurdert i lys av kvalitative kvalitetskriterier.

I kapittel fire og fem presenteres analyser av intervjudataene. I det første vil jeg presentere hvor enkelte forlag plasserer seg i forhold til utviklingen av e-bokteknologien, hvilken utvikling de har vært vitne til og om de har samarbeidet med andre aktører og tatt initiativ til utviklingen. I det andre analysekapittelet vil jeg plassere forlagenes initiativer i en større sammenheng, og vise til hvilke erfaringer de har fra møtet mellom leser og forlagenes løsninger.

I kapittel seks vil jeg se nærmere på hvordan resultatene fra kapittel fire og fem kan diskuteres i lys av det teoretiske rammeverket og tilnærmingene i kapittel to. I den siste delen vil jeg presentere hovedfunnene fra undersøkelsen og konkludere med svar på problemstillingene presentert over. Til sist vil jeg komme med oppmuntringer til videre forskning på de områdene der min undersøkelse har kommet til kort.

2. TEORETISKE PERSPEKTIVER

For å kunne analysere hvordan forlagene har arbeidet med e-bokteknologien, velger jeg å benytte meg av teorier innen innovasjon, hvordan innovasjoner blir spredt og hvilke grupper som kan bidra til denne spredningen. Deretter vil jeg vise til hvordan innovasjoner og utvikling av teknologi kan belyses ut fra perspektiver fra *Science and Technology Studies*.

2.1 INNOVASJON

Den norske bokbransjen, med alle aktørene som inngår, har opplevd å måtte ta stilling til nye problemstillinger ved lanseringen av e-bokteknologien på begynnelsen av 2000-tallet. Bibliotekene har opplevd å måtte endre sine utlånsrutiner for e-bøker (Nasjonalbiblioteket & Norsk kulturråds fagadministrasjon, 2014), bokhandlerne har forsøkt ulike løsninger for kjøp av e-bøker (Colbjørnsen, 2014), og forlagene har arbeidet med digitale tjenester for læremidler, samt applikasjoner for skjønnlitteratur og sakprosa. I tillegg har de ulike aktørene måttet ta hensyn til hverandre i forbindelse med utviklingen.

For å kunne vise til hvordan norske forlag har arbeidet med e-bokteknologien som en innovasjon, og hvilket samarbeid de har inngått med andre bokbransjen for å kunne utvikle teknologien, vil de neste delene av kapittelet vise til hva en innovasjon er og hvordan denne prosessen kan forstås i sammenheng med etablering av nye teknologier.

2.1.1 Ulike trekk ved innovasjon

For denne oppgaven vil jeg benytte meg av Baregheh, Rowley og Sambrooks (2009) definisjon av innovasjon, som hevder at

«Innovation is the multi-stage process whereby organizations transform ideas into new/improved products, service or processes, in order to advance, compete and differentiate themselves successfully in their marketplace.» (Baregheh, Rowley, & Sambrook, 2009: 1334).

Denne definisjonen vektlegger at innovasjon ikke er enkeltstående handling, men at innovasjon er en prosess der de ulike stegene i prosessen forbindes med hverandre.

Forståelsen er knyttet til hvordan en organisasjon arbeider med og utvikler en innovasjon. Innovasjoner kan også være knyttet til andre områder enn organisasjonsstudier, som for eksempel teknologi- og entreprenørskapsstudier, markedsføring eller økonomiske studier. De har likevel det til felles at en innovasjon oppfattes som noe nytt, og at denne nyheten tas i bruk (Baregheh, 2009).

Begrepet om diffusjon, er i denne forbindelse relevant å knytte til innovasjonsprosesser. Den amerikanske sosiologen og kommunikasjonsforskeren Everett M. Rogers introduserte begrepet på 1960-tallet, og dette kan beskrives som den prosessen der en innovasjon over tid blir kommunisert gjennom visse kanaler, til medlemmene i et sosialt system (Rogers, 1995: 5). I forbindelse med bokbransjen kan en si at diffusjonsprosessen dreier seg om hvordan forlagene gjør e-bokteknologien til en del av sitt arbeidsområde, og om de velger å benytte seg av eksisterende ideer og innovasjoner, eller om de velger å utvikle helt egne løsninger for hvordan e-bøker produseres, hvordan de gjøres tilgjengelig for lesere og hvordan lesere benytter e-bokteknologien.

Diffusjon handler om spredning av en innovasjon, om formidlingen av en idé og hvordan budskapet fra denne formidlingen finner en felles forståelse blant de som deltar i kommunikasjonen, og som deler informasjonen mellom seg (Rogers, 1995: 5-6). Fordi det sjelden er slik at innovasjonen blir presentert i en fullstendig og ferdig form, er det alltid en viss grad av usikkerhet forbundet med innovasjoner. En teknologisk innovasjon har som regel en viss grad av fordeler for dens potensielle brukere, selv om denne fordelene ikke alltid er klart og tydelig uttrykt. Det er derfor også knyttet usikkerhet til om disse fordelene representerer et overlegent alternativ over tidligere teknologier de forsøker å erstatte (Rogers, 1995: 13). Perspektivet om diffusjon kan sees i sammenheng med hvordan forlagene har lansert egne innovasjoner for produksjon og distribusjon av e-bøker. Spesielt for distribusjonprosessen av e-bøker vil leserne være relevante. Selv om forlagene skulle lansere en løsning de selv mener er god, vil innovasjonens suksess i stor grad bestemmes av hvordan mottakerne og brukerne av denne innovasjonen opplever løsningen. Dersom lesere ikke deler samme oppfatning som forlagene, er det sannsynlig at innovasjonen spres sakte, og at det tar lang tid før en når en felles forståelse for hva innovasjonen eller løsningen betyr.

2.1.2 Innovasjonskarakteristikker

For å kunne undersøke hvor raskt en innovasjon aksepteres, kan det være nyttig å se på ulike karakteristikker ved innovasjoner. Rogers (1995: 15-16) presenterer fem egenskaper eller

kjennetegn som innovasjoner kan ha, der innovasjonens *potensiale* spiller en stor rolle. Dersom innovasjonen representerer et fremskritt, kan en snakke om *relative fordeler*. Dette måles ofte i økonomiske termer, men andre viktige faktorer som spiller inn er hvor praktisk eller enkel den nye ideen er, samt hvor tilfredsstillende den er. Hva som er viktig er ikke nødvendigvis i hvilken grad innovasjonen har en objektiv fordel sammenliknet med tidligere og eksisterende ideer. Det som avgjør er ofte hvor nyttig et individ oppfatter at innovasjonen er. Dersom en innovasjon representerer store relative fordeler, øker sannsynligheten for at den vil adopteres i det sosiale systemet i løpet av kort tid.

Andre egenskaper er *kompatibilitet* og *kompleksitet*, altså hvor godt den nye ideen kan leve sammen med eksisterende ideer og verdier til potensielle brukere, og hvor enkel eller vanskelig innovasjonen fremstår å bruke. Når en vurderer en innovasjons kompleksitet, vil en undersøke om mottakeren av innovasjonen må utvikle nye ferdigheter eller forståelser for å kunne ta den i bruk. Om dette er tilfelle, vil innovasjonen få en tregere spredning enn innovasjoner som er lette å forstå.

En siste egenskap dreier seg om det er mulig for andre å se *effekten* av den nye innovasjonen, og om den nye ideen gir synlige resultater. Dersom det er lett for andre å se resultatene av det å ta til seg og bruke innovasjonen, er sannsynligheten større for at innovasjonen blir akseptert. Disse egenskapene ved en innovasjon er blant de viktigste karakteristikene for å forklare hvorfor og hvordan enkelte innovasjoner aksepteres og tas i bruk raskere enn andre (Rogers, 1995: 15-16).

I denne studien vil jeg forsøke å vise til hvilke fordeler e-bokteknologien kan presentere for forlagenes del. Lesernes tilbakemeldinger på forlagenes løsninger vil også bli løftet frem, og undersøkt fra forlagenes synspunkter.

2.1.3 Opinionsledere

Opinionsledere er et begrep som også for innovasjonsforskning og undersøkelser av spredning av disse blir svært relevant. Medlemmene i et sosialt system vil akseptere innovasjonen på ulike tidspunkter, og deltakerne som utgjør et sosialt system kan være individer, uformelle grupper og/eller organisasjoner (Rogers, 1995: 23). De som er tidlig ute og aksepterer den nye ideen, omtales ofte som opinionsledere. Disse individene eller gruppene i det sosiale systemet vil i stor grad kunne påvirke andre grupper, og forsøke å overbevise andre om at deres valg om å akseptere innovasjonen er det beste. Opinionsledere har ofte en sosial status som gir dem muligheten til å fremme sine holdninger, og deres lederskap har

sjelden tilknytning til formelle posisjoner eller status (Mahajan, Muller, & Srivastava, 1990; Rogers, 1995: 27). Lederskapet er ofte skapt og vedlikeholdt av individets tekniske kompetanse, sosiale tilgjengelighet og hvor kjent det er med normene i systemet. Sammenliknet med andre deltakere i systemet, er opinionsledere mer eksponert for kommunikasjon utenfra systemet, har til en viss grad høyere status og er generelt mer åpne for nye ideer. Den mest påfallende karakteristikken ved en opinionsleder er dennes unike og innflytelsesrike posisjon i kommunikasjonen i systemet. Fordi opinionslederen har en annen sosial status i systemet, deltar disse ofte i kommunikasjon med svært mange andre medlemmer i systemet (Rogers, 1995).

Dersom en setter opinionsledere i sammenheng med når en innovasjon aksepteres og tas i bruk i et sosialt system, vil en kunne si at disse befinner seg blant de første brukerne (Mahajan et al., 1990: 45; Rogers, 1995: 264). Brukere kan deles inn i fem kategorier, avhengig av når innovasjonen tas i bruk. Den første kategorien er innovatørene, en relativt liten kategori, som består av de som er med på å introdusere innovasjonen for sin gruppe eller sitt miljø (Rogers, 1995: 264). Den neste kategorien er den hvor opinionslederne befinner seg i. Denne kategorien består av individer som har større tilknytning til sitt sosiale system eller gruppe enn hva innovatørene har, og disse blir dermed sett opp til blant de andre deltagerne i systemet. Denne kategorien er med på å redusere usikkerheten for de andre individene i det sosiale systemet, med hensyn til om innovasjonen representerer en fordel å ta i bruk eller ikke (Rogers, 1995). De neste kategoriene består av majoriteten av de som velger å ta innovasjonen i bruk, der en finner de som bruker noe mer tid på å avgjøre om de vil akseptere innovasjonen og ta den i bruk. Den siste gruppen vil behøve svært lang tid for å kunne akseptere innovasjonen og ta denne i bruk. De som befinner seg i denne gruppen trenger en forsikring om at innovasjonen representerer en sikker forbedring (Mahajan et al., 1990; Rogers, 1995: 263-265).

Hva som kan karakteriseres som en innovasjon og hvor raskt denne spres blant ulike grupper vil dermed avhenge av hvilke fordeler innovasjonen anses å presentere. I innledningen viste jeg til hvordan enkelte kommentatorer var skeptiske til de løsningene som enkelte forlag har lansert. I kapittel fem vil forlagenes oppfatning av lesernes tilbakemeldinger være relevant å ta tak i, og å se om noen disse tilbakemeldingene kan sies å være representative for kategoriene nevnt over.

I analyse- og diskusjonskapittelet vil jeg vise til hvordan forlagene har arbeidet med e-bokteknologien, og hvilke løsninger og muligheter denne har presentert for deres virksomhet.

Hvordan forlagene har utviklet denne i samarbeid med andre aktører i bransjen, og hvordan dette samarbeidet er av betydning for utviklingen, vil kunne illustreres med perspektiver fra retningen for *Science and Technology Studies*.

2.2 TEKNOLOGI, SCOT OG ANT

Forholdet mellom teknologi og samfunn har vært et tema for forskning i lang tid. Både humaniora og samfunnsvitenskapene har bidratt med perspektiver til retningen *Science and Technology Studies* (heretter forkortet til STS) for å skape en forståelse for hvordan teknologi skapes, formes, brukes og utvikles, og hvordan disse teknologiene får en betydning i det samfunnet de eksisterer i. Retningen forsøker å vise hvordan teknologi får sin rolle i samfunnet, og hvordan utviklingen av innovasjoner og teknologier springer ut fra flere interesser og forhold (Bijker & Law, 1992; Pinch & Bijker, 2012; Russell & Williams, 2002).

Denne retningen ønsket å ta avstand fra et deterministisk syn på teknologien. Et deterministisk teknologisyn baserer seg på en forståelse av at teknologien oppstår og eksisterer uavhengig av sosiale faktorer. Dette synet på teknologi tar heller ikke hensyn til samarbeidet mellom utviklere av teknologien, og opplevelsen av denne teknologien blant dens brukere (McLoughlin, 1999: 125). Dette står i sterk kontrast til retningene presentert under, som anser at formen til en teknologi og dens innhold skapes i det sosiale, og at teknologiens sosiale effekter ikke er bestemt kun av dens natur (Russell & Williams, 2002: 39). Som et motsvar til det deterministiske teknologisynet, ble det derfor relevant å vise til og undersøke hvordan teknologi også er sosialt formet (McLoughlin, 1999). STS-retningen har tatt til ordet for en definisjon av teknologi som et resultat av sosial og menneskelig tolkning. En teknologi, både de som kan betegnes som en suksess og de som kan betegnes som en fiasko, er skapt og formet gjennom menneskelig aktivitet. Dermed kan teknologier også sees på som kulturelle produkter (McLoughlin, 1999: 89).

For denne avhandlingen blir det spesielt relevant å vise til om enkelte forlag har lansert egne innovasjoner, og om disse blir sett på som en suksess eller en fiasko. Jeg vil forsøke å vise til hvordan forlagenes løsninger ikke har en iboende kvalitet som er god eller dårlig, men at disse løsningene er formet av møtet mellom forlagene og leserne. Hva forlagenes tanke bak innovasjonen har vært kan til en viss grad oppfattes av leserne, men innovasjonens betydning skapes først når leserne oppfatter denne som meningsfylt for dem.

Et begrep som bør introduseres i den forbindelse, er teknologi som en «black box», en sort boks (Colbjørnsen, 2014: 35; McLoughlin, 1999: 94; Nyre, 2004). Om en teknologi

betegnes som en sort boks, vil dette innebære at teknologien i seg selv er lukket for tolkning, og at dens betydning er fastlåst og bestemt (Colbjørnsen, 2014: 35). Den sorte boksen trenger dermed ingen videre forklaring, fordi dets innhold og virkning allerede er kjent (Blok & Elgaard Jensen, 2009: 61; Russell & Williams, 2002). Dette legger føringer for hvordan en oppfatter og studerer teknologien, fordi en ser på teknologien som en bestemt funksjon, der dens effekter og betydning for den sosiale konteksten blir behandlet som to separate enheter (Colbjørnsen, 2014; McLoughlin, 1999: 120). I tidlige innovasjonsstudier ble teknologien nærmest tatt som en selvfølge, og viet lite oppmerksomhet hva gjaldt innhold og betydning for resten av prosessen og nettverket (Pinch & Bijker, 2012). I senere tid, og spesielt innen et konstruktivistisk perspektiv, er det å behandle teknologi som en sort boks blitt kritisert (Pinch & Bijker, 2012: 16). Å se på innovasjoner som en lineær prosess med stadier og faser som følger hverandre, har blitt kritisert for å overse teknologiens betydning og dens sammensetning, og de eventuelle andre formene innovasjonen kan ta (McLoughlin, 1999: 33; Pinch & Bijker, 2012).

I forhold til bokbransjen kan en vurdere om e-bokteknologien er lukket for tolkning og at dens betydning og innhold er stabilisert. Jeg vil gjennom en kartlegging av de ulike aktørene i norsk bokbransje, vise til hvordan deres interesser spiller inn på formingen av e-bokteknologien. I de neste kapitlene, vil forlagenes oppfattelse av hva e-bokteknologien er og hva den betyr, forsøke å gi svar på om teknologien og dens betydning er stabilisert (Colbjørnsen, 2014).

2.2.1 SCOT – Social Construction of Technology

Der det finnes ulike perspektiver på hva en teknologi er, finnes det også ulike tilnæringer til hvordan en teknologi finner sin form. Innen tilnærmingen *Social Construction of Technology* (heretter forkortet til SCOT) vektlegges det at utvikling av teknologi ikke er en lineær prosess, men en forhandlingsprosess. Det finnes mange mulige løsninger i utviklingen av en teknologi, og de ulike stegene og dens form er et resultat av forhandlinger mellom ulike grupper som inkluderes i utviklingen.

Et viktig poeng innen dette perspektivet dreier seg om fortolkningsfleksibilitet. Oppfatninger om hva en teknologi er, eller ikke er, og hva den kan gjøre, eller ikke kan gjøre, vil påvirke utformingen av en teknologi (McLoughlin, 1999: 92; Pinch & Bijker, 1987). Fortolkningsfleksibilitet har sammenheng med konseptet relevante sosiale grupper, som er en betegnelse på institusjoner, organisasjoner og/eller grupper med individer som deler en

bestemt oppfatning om en bestemt teknologisk gjenstand (Pinch & Bijker, 1987: 30). Gruppene kan identifiseres gjennom deres forskjellige oppfatninger om hvordan den teknologiske gjenstanden skal utformes på best mulig måte, og om teknologien er ønskelig i det hele tatt. Både grupper som har positive og negative oppfatninger om teknologiens utforming vil inkluderes i SCOT-perspektivet, da et sentralt poeng er å vise til at en teknologisk utvikling er et resultat av forhandlinger. De ulike sosiale gruppene kan oppfatte forskjellige utfordringer, og dermed også forskjellige løsninger på disse (McLoughlin, 1999: 92). Med andre ord kunne en teknologi vært annerledes, dersom gruppene som var involvert i utviklingen av denne var annerledes.

Enkelte av de ulike variantene og løsningene for designet av teknologien vil etter hvert forkastes, til fordel for et utvalg som de relevante sosiale gruppene kan enes om. Hva en teknologi er og hva den kan gjøre, blir dermed et resultat av de aktuelle gruppens konsensus, da det ikke kan sies å finnes en 'beste måte' å designe gjenstanden eller systemet (McLoughlin, 1999: 92). En teknologis endelige form reflekterer derfor ikke dens tekniske overlegenhet, men heller de sosiale prosessene som etablerer en samstemthet om at denne er overlegen. Når de relevante sosiale gruppene har uttrykt sine definisjoner av hva en teknologi er og kan gjøre, er et mål for SCOT-perspektivet å vise til hvordan enighet og en stabilisering av en teknologis betydning finner sted. Enkelte relevante sosiale grupper vil overbevise andre grupper om at en bestemt utforming av teknologien er bedre enn andre fordi den løser deres problemer og svarer til deres interesser på best mulig måte (Pinch & Bijker, 1987).

Dersom vi ser innovasjonsprosessen i sammenheng med SCOT-tilnærmingen, blir det tydelig at utviklingen av en innovasjon skjer gjennom forhandlinger, der valg og avgjørelser som fattes kunne vært annerledes. Gjennom utviklingen vil flere stadier være mulig, disse stadiene kan finne sted til forskjellige tidspunkter, og ulike aktører kan være del av utviklingen til forskjellig tid. I retrospekt kan en peke på en lineær utvikling, om en kun tar hensyn til de «riktige» valgene og deres utfall (Colbjørnsen, 2014: 34). Dette overser imidlertid de andre delene som fant sted i prosessen, og som er viktige å inkludere for å forstå helheten bak innovasjonen. I tillegg bidrar det til å øke forståelsen for at teknologien kunne sett annerledes ut (Pinch & Bijker, 1987).

For norske forlag vil SCOT-perspektivet kunne vise til om teknologien fortsatt er åpen for fortolkning, både for forlagenes del og for andre aktører i bokbransjen. Andre aktører i norsk bokbransje kan ha en annen oppfatning enn forlagene, på hva e-bokteknologien er og ikke er, og hva den kan gjøre og ikke gjøre. Også lesere vil kunne bidra med sine meninger om

teknologien, og kan på denne måten anses som en relevant sosial gruppe. I kapittel fire og fem vil jeg benytte meg av perspektiver fra SCOT-retningen for å vise til hvordan ulike deler av bokbransjen kan ha ulik oppfatning av hva e-bokteknologien betyr. Dette kan være med på å påvirke utviklingen for forlagenes del. Dersom teknologien og dens betydning enda ikke er avgjort, vil de neste kapitlene presentere hvilke mulige tolkninger av teknologien som finnes i dag. Dette vil også kunne vise til hvilke sosiale grupper som er relevante å inkludere når en skal undersøke teknologiens betydning.

2.2.2 Aktør-nettverksteori

Lik SCOT-tilnærmingen, anser ikke ANT-rammeverket en teknologi som bedre enn andre, og teorien presenterer et rammeverk for å forstå hvordan stabile nettverk etableres for å utvikle og skape en teknologi (McLoughlin, 1999). Konstruksjon av vellykkete teknologier handler ikke om hvor «god» teknologien er i seg selv, men hvor solid konstruksjonen av «aktør-nettverkene» er. Nettverkene binder sammen de ulike sosiale og tekniske elementene som trengs for å få teknologien til å virke, i sosial og teknisk forstand (Callon, 2001 [1986]). I motsetning til SCOT-tilnærmingen, er ikke aktør-nettverksteori fokusert på å lukke tolkningen av betydningen til en teknologi, og anser heller alle deltagerne i nettverket som likeverdige komponenter.

Bruk av aktør-nettverksteori kan bidra til å øke forståelsen for forholdet mellom teknologier og bruk av disse teknologiene. I følge aktør-nettverksteori, er det det nettopp samspillet mellom ulike aktører som er av interesse. I dette samspillet er det svært mange elementer som inkluderes, og mennesker, teknologier eller organisasjoner kan og vil være en del av nettverkene (Hanseth, Aanestad, & Berg, 2004: 118).

Som nevnt i innledningen presenterer ANT et nytt syn på etableringen av teknologi. I stedet for å undersøke forholdet mellom teknologi og hvordan denne teknologien eksisterer i og gjennom praksis (Orlikowski, 2000), anser ANT det tekniske og det sosiale som likestilte (Bijker & Law, 1992; Callon, 2001 [1986]). Innen ANT er det nettopp nettverkene av aktører som er av interesse, der både menneskelige og ikke-menneskelige aktører deltar.

2.2.3 Hvordan skapes stabile nettverk?

Innen aktør-nettverksteori legges det vekt på at et av målene for nettverket som en helhet er at dette deler en felles interesse. Enkelte stemmer og interesser presenteres, og disse blir etter hvert en unison stemme på vegne av hele nettverket. Dersom interessene er samstemte og alle

aktørene i nettverket er samstemte om sine interesser, vil nettverket stabiliseres (Callon, 2001 [1986]; McLoughlin, 1999: 95). Begrepet aktant benyttes om alle aktørene i nettverket, både de menneskelige og de ikke-menneskelige. Aktanter kan beskrives som handlende gjenstander, uavhengig av form og interesser (Akrich & Latour, 1992: 259; Sismondo, 2004: 72).

For å kunne skape et stabilt nettverk, vil sentrale aktanter i nettverket forsøke å overbevise andre aktanter om at deres deltagelse i nettverket er viktig for både aktantene i seg selv og for nettverket som en helhet. Sentrale aktanter vil forsøke å overvise potensielle aktanter om at deres interesser blir best ivaretatt ved deltagelse i nettverket (Callon, 2001 [1986]: 99; McLoughlin, 1999: 95). Alle aktantene har en grunn til å være med og ta del i nettverket, fordi hver av aktørene kan ikke oppnå det de ønsker på egenhånd (Callon, 2001 [1986]: 99-100).

Målet ved etableringen av et aktør-nettverk er dermed å gjøre det så stabilt som mulig. Denne stabiliteten kan imidlertid opphøre dersom andre, tilstøtende nettverk oppleves som sterkere, og at aktantene i det ene nettverket går til et annet nettverk. Dette kan skje dersom aktanter opplever at deres interesser ivaretas bedre i andre nettverk, og dersom deltakelse i det første nettverket ikke presenterer en god nok løsning på deres problemer (McLoughlin, 1999: 95).

Aktør-nettverksteori vil i de følgende kapitlene bli benyttet for å illustrere hvem forlagene anser som deltagere i nettverket som skapes rundt e-bokteknologien i Norge, og enkelte interesser som er blitt presentert i denne sammenheng. Perspektivet kan bidra til å avdekke de ulike interessene som er knyttet til utviklingen av e-bokteknologien i Norge, og hvilke interesser som bidrar til å skape et stabilt nettverk. Da det norske bokmarkedet er lite i internasjonal sammenheng, er det sannsynlig at både nasjonale og internasjonale aktører har hatt interesser som skiller seg fra forlagenes, og dette kan i så fall gjøre nettverket ustabilt. I de neste kapitlene vil jeg forsøke å vise til om de enkelte forlagene inngår i et nettverk, og om dette påvirker deres arbeider med e-bokteknologien. Og i så fall, om dette nettverket kan sies å være stabilt.

2.3 SOSIALT KONSTRUERT, ELLER SOSIALT FORMET?

Noe av kritikken mot det konstruktivistiske perspektivet, er at det ikke gjør godt nok rede for eller tar hensyn til ulike maktrelasjoner som påvirker forståelsen og tolkningen av teknologi. Innen SCOT-perspektivet er en del av målet for teknologiutvikling at alle relevante

sosiale grupper tar del i tolkningen av en teknologi, men at enkelte sosiale gruppers tolkning står sterkere enn andre, og at denne tolkningen er stabil over tid. Det legges mindre vekt på hvilke tolkninger som overlever, og hvilke som forsvinner med tiden. Deler av forklaringen på dette ligger ikke nødvendigvis i at en tolkninger er *bedre* enn andre, men i aktørers evner til å gjøre tolkningene *gjeldende* over tid (McLoughlin, 1999: 118). Et annet syn på denne prosessen, er at hva en teknologi er og hva den kan gjøre, er en følge av kontinuerlige prosesser heller enn et endelig utfall med bestemte kjennetegn (McLoughlin, 1999: 111).

2.3.1 Fra konstruksjon til forming

En annen retning som oppstod med det mål å komme den teknologiske determinismen til livs, er programmet som omtales som '*The social shaping of technology*' (heretter forkortet til SST) (Sørensen, 2002: 20). Retningen har flere likhetstrekk med de som er nevnt over, blant annet at begge retninger hevder at innovasjonsprosesser og utvikling av teknologi ofte har form som en gren, heller enn en rett linje (Pinch & Bijker, 2012; Russell & Williams, 2002). Samtidig er retningene også ulike. STS kan karakteriseres som en mer konstruktivistisk retning, der studieområder har vært hvordan teknologier skapes og blir stabile (Pinch & Bijker, 2012: 12). SST-perspektivet har hatt større fokus på hvilke politiske, økonomiske og kulturelle interesser og verdier som ligger til grunn når en teknologi skapes (Sørensen, 2002: 20).

Innen SST anses teknologi som noe som produseres og brukes i sosiale kontekster, og prosessene knyttet til teknologiske endringer er dermed drevet av sosiale prosesser, heller enn en teknisk logikk (Russell & Williams, 2002: 48). SST søker å komme forbi oppfatningen om at teknologi er noe som presenteres i en ferdig form og at teknologi bringer med seg utilsiktede negative konsekvenser. Innen SST legger en vekt på at teknologi og sosiale ordninger utvikler seg samtidig, som en del av den samme prosessen, og at teknologiske enheter alltid består av både sosiale og tekniske elementer (Russell & Williams, 2002: 51).

SST-perspektivet kan være behjelpelig dersom en anerkjenner at innovasjoner sjelden følger en lineær modell der teknologi blir oppfunnet, utviklet, testet, omformet, iverksatt og deretter spredt ut. Om en beveger seg bort fra dette hendelsesforløpet, gis det rom for at disse stadiene overlapper hverandre og henger sammen, og at det er flere forhold og kilder til innovasjon som bidrar til teknologiutviklingen (Pinch & Bijker, 2012: 17; Russell & Williams, 2002: 55).

Når en vurderer hvilke interesser som får betydning for utviklingen av e-bokteknologien i Norge, vil økonomiske, kulturelle og politiske aspekter være relevant å trekke inn. I denne studien vil jeg vise til de interessene informantene selv nevnte som avgjørende, og som fikk betydning for deres arbeider med utviklingen av e-bokteknologien. Ved å vise til disse interessene, det være seg kulturelle eller økonomiske, kan dette være med på å forklare hvordan enkelte norske forlag har arbeidet med e-bokteknologien, og hvilke verdier som ligger til grunn for de løsningene de har arbeidet med. I forbindelse med aspektene ved teknologiutvikling som nevnt under både det konstruktivistiske perspektivet og SST-retningen, vil det kunne tydeliggjøres hvordan forlagene har hatt andre aktører og interesser å forholde seg til når de har arbeidet med e-bokteknologien.

2.3.2 Hvordan posisjoner i nettverket ordnes og stabiliseres

Lik som perspektivene fra STS, har det vært sentralt også for perspektiver innen SST å vise til hvordan brukergrupper og teknologi ikke sees på som to separate enheter. *Shaping*-perspektivet søker å vise hvordan brukere og teknologi utformer hverandre (Oudshoorn & Pinch, 2003: 3). Også her vises det til hvordan teknologien og brukere av denne er en del av samme nettverk.

Dersom et nettverk er nytt og i etableringsfasen, er det viktig at det har mulighet til å endre og tilpasse seg, slik at teknologien kan utvikles. Etter hvert som nettverket av teknologi og brukere vokser, blir det også mer stabilt. Dette forklares med at nettverkene vil finne både en materiell og en konseptuell form, etter hvert som de ulike delene i nettverket blir sterkere definert i relasjon til hverandre og nettverket som helhet (Russell & Williams, 2002: 57). Dersom en ser på innovasjoner og teknologiutvikling innen feltet informasjonsteknologi, er det tydelig at de raske endringene og de ofte svært komplekse teknologiene fører til at en enkelt aktør ikke kan kontrollere utviklingen i et helt felt alene. Dette åpner for at konkurranse og samarbeid kan skje samtidig. Effekten av dette kan blant annet være at en forsøker å kontrollere forholdene der konkurranse finner sted, ved å for eksempel standardisere et aspekt ved systemet, mens en samtidig tillater en spredning av produkter under andre forhold (Russell & Williams, 2002: 57).

At en teknologi stabiliseres er viktig for at en innovasjon skal bli en suksess, uansett hvordan en belyser den. Men, stabilisering innebærer også at enkelte alternativer utelukkes, og at en mister muligheter til å håndtere endrede og skiftende krav fra for eksempel brukere og markedet (Russell & Williams, 2002: 58). Forhastede beslutninger kan dermed føre til at

utviklingen låses fast i et spor, som kan være vanskelig å komme ut av, dersom forholdene rundt teknologien og utviklingen endres. Det bør likevel nevnes at stabiliseringen ikke nødvendigvis er bestemt for all fremtid. Innen SST-perspektivet legges det vekt på at ulike tolkninger av teknologien og dens funksjon kan endres over tid, og er i den forstand til en viss grad midlertidig.

Et begrep som kan trekkes inn i denne sammenheng, er standardisering. Det å utvikle standarder kan ses på som en viktig del av det å skape stabile teknologier. En kommer sjelden bort fra kostnadene som er forbundet med det å arbeide med innovasjoner og tidlige stadier av en teknologi, og de store kostnadene knyttet til teknologi som er blitt foreldet oppmuntrer til tidlige forhandlinger og samarbeid (Russell & Williams, 2002: 59). Da det vil være en viss usikkerhet knyttet brukeratferd og respons til lanseringer av nye teknologier, kan utviklere av disse benytte seg av flere tilnærminger for å møte denne usikkerheten. På den ene siden kan en tilby versjoner som er tilpasset egenskapene og kravene til utvalgte brukere. På den andre siden kan en forsøke å skape et standardprodukt. Uavhengig av hvilken tilnærming en velger, krever det en har inngående kjennskap til brukerne og lokale forhold. Brukerne kan være forskjellige, selv innenfor et bestemt område der teknologien skal anvendes. Med produkter ment for et større marked, kan tilbydere forsøke å enten se for seg bestemte bruksmønstre og dermed konfigurere brukeren, eller åpne opp for fleksibilitet, slik at brukeren selv konfigurerer, tilpasser eller endrer produktet (Russell & Williams, 2002).

Ofte er problemet knyttet til dette at utviklere av teknologi ikke nødvendigvis har kjennskap til brukeres behov og forventninger, og det er dermed vanskelig å ta hensyn til disse i utformingen av teknologien. Brukerne kan ikke gi et tydelig svar selv på hva de ønsker, eller hvilke teknologier de ønsker og kan ta i bruk. Det vil derfor være slik at kravene endres etter hvert som nye muligheter og opplevelser presenteres (Russell & Williams, 2002: 74).

For forlagenes del vil både det å utvikle standarder som er felles for bransjen, og ta hensyn til lesernes interesser være med på å skape et stabilt nettverk rundt e-bokteknologien. I dette studiet har det vært sentralt å vise til hvilke løsninger forlagene selv har jobbet med, og om de har samarbeidet på tvers av enten forlag eller andre aktører i norsk bokbransje. I tillegg har det vært relevant å undersøke om de har mottatt tilbakemeldinger fra leserne, og om de har inkludert deres interesser i arbeidet med videreutviklingen av teknologien. Dette bringer fokuset over til det siste teoretiske bidraget for denne studien, som viser til hvordan brukere tar til seg ny teknologi, og gjør denne til en meningsfull del av sin hverdag.

2.3.3 Tilegnelse og bruk av teknologi

I mange tilfeller har studier av hvordan individer tar i bruk innovasjoner vært knyttet til hvordan brukerne har forholdt seg til intensjonene til designeren av innovasjonen. Uavhengig av om individet har valgt å akseptere eller avvise innovasjonen, har deres handlinger vært knyttet til hva designerens opprinnelige tanke og formening har vært. Brukerens eller individets eneste valg har vært å akseptere eller avvise designerens intenderte bruk av og mening med det teknologiske objektet. Om en ønsker å forstå den helhetlige dynamikken bak teknologiske innovasjoner, kan denne tilnærmingen være utilstrekkelig (Oudshoorn & Pinch, 2003: 15-16). Dette fordi brukeren blant annet kan finne helt nye bruksområder og meninger for teknologien, og brukeren kan i tillegg være aktivt involvert i utformingen av teknologien. Dette betyr ikke nødvendigvis at brukeren avviser teknologien, men tilpasser teknologiens mening etter egne formål og behov.

Domestiseringsprosessen tar for seg det gjensidige forholdet mellom individer og teknologi, og viser til hvordan en tar i bruk teknologier og teknologiske gjenstander, og gjør disse til en del av hverdagen (Lie & Sørensen, 1996: 8-9). Ved å ta i bruk teknologier og teknologiske gjenstander, er disse med på å forme individers hverdag samtidig som brukeren former teknologien etter egne interesser og behov. Dette aspektet er spesielt viktig for undersøkelsen av en domestiseringsprosess. Gjennom bruk forsøker en å gjøre det ukjente kjent, og inkludere dette i hverdagen. Domestisering, med hensyn til teknologier, beskriver på denne måten overgangen fra det ukjente til det kjente (Lie & Sørensen, 1996). En ny teknologi kan introduseres, men den vil ikke utvikles dersom den ikke tas i bruk og blir tildelt en betydning og mening. Dette skjer i møtet med det sosiale: Hvordan brukere av teknologien gjør seg kjent med denne, og hvordan teknologien kan finne sin plass i en større sammenheng. Denne sammenhengen kan være brukerens rutiner eller vaner, og hvordan flere brukere enes om teknologiens funksjoner og bruksområder (Sørensen, 2002: 23). På denne måten kan en si at domestiseringsprosessen viser til forholdet mellom teknologien, brukeren og bruksområdet, og hvordan disse tre bindes sammen (Sørensen, 2007: 52). Samtidig er viktig å påpeke at det ikke nødvendigvis er slik at alle blir brukere av en teknologi, selv om den oppleves som hverdagslig og naturlig av et flertall. Dette har sammenheng med tidligere nevnte bidrag, som peker på at diffusjonen av en teknologi kan integreres som en del av brukeres praksis, men at andre i samme sosiale kontekst velger å avvise teknologien og ikke la den bli en del av ens hverdag (Rogers, 1995).

Tidligere har domestiseringsprosessen av tekniske objekter i stor grad vært knyttet til hjemmet, og til den private bruken av teknologien. Dette behøver ikke nødvendigvis være tilfelle, da denne prosessen kan finne sted både i hjemmet, på jobb eller knyttet til fritid (Lie & Sørensen, 1996: 13; Oudshoorn & Pinch, 2003: 14). I domestiseringsprosessen involveres teknologien i en praksis, og blir en del av brukernes vaner og hverdag. En vil forsøke å forstå og vurdere teknologien knyttet til ens egne vaner og behov. Tilegnelsen av teknologien kan sies å finne sted på to plan. På det personlige, der en tilegner seg og fullt ut forstår teknologien, hvor en tilpasser sine rutiner og praksiser rundt teknologien, og gir den en verdi. I tillegg viser domestisering til de brede, sosiale prosessene som finner sted for å imøtekomme teknologien og vurdere om den er akseptabel (Russell & Williams, 2002: 70).

Domestiseringsprosessen kan deles inn i fire faser, hvor det i hver av fasene vil kunne pekes på en grad av forhandling. I den første fasen, *tilegnelsen*, gjøres en teknologi tilgjengelig både fysisk og psykisk for en bruker. Her vil graden av forhandling gå ut på om en velger å anskaffe teknologien. Den neste fasen, *objektgjøringsfasen*, finner teknologien sin plass i brukerens hverdag. I denne fasen forhandles det om hvor stor eller liten plass teknologien skal få i hverdagen, noe som er forbundet med den tredje fasen. I denne fasen, for *inkorporering*, blir teknologien en del av brukerens vaner og rutiner. I den siste fasen, *omformingfasen*, blir teknologien, brukeren og forholdet mellom disse en del av en større sammenheng. I denne siste fasen oppleves teknologien som en naturlig del av brukerens hverdag, og dette forsterkes ved at teknologien er en del av brukerens rutiner (Aune, 1996).

Med andre ord skaper brukere aktivt en rolle for teknologien og en evaluering av denne. Dette gjelder ikke bare for forbruksvarer der kunden sjelden er passiv mottaker av en ferdigutviklet teknologi, og ukritisk aksepterer dens betydning og bruksmønstre, men også i organisatorisk sammenheng. Forbrukere vil som regel ta teknologien i bruk i tilknytning til sine vaner, behov og rutiner. Dermed kan en også si at bruksmuligheter og brukervennlighet ikke kan sees på som iboende kvaliteter ved en teknologi, men som kvaliteter som utvikles av brukeren over tid, ut fra dens behov og formål. Selv etter en tid, hvor teknologien er stabilisert og blitt en naturlig del av hverdagen, kan brukergrupper fortsatt ha forskjellige oppfatninger av en teknologis funksjon og verdi (Lie & Sørensen, 1996: 17; Russell & Williams, 2002: 71).

Utgangspunktet for studier av domestisering har tidligere fokusert på hvordan forbrukere gjorde ny teknologi til en del av hverdagen og ble kjent med denne. Derfor har studiene i stor grad rettet søkelyset mot forbrukerteknologi som fjernsyn og mobiltelefon

(Aune, 1996; Sørensen, 2007). I dag vil det også være relevant å undersøke hvordan organisasjoner tar ny teknologi i bruk, og i den forbindelse kan det være vanskelig å peke på hvilken teknologi det dreier seg om. Selv om e-bøker kan omtales som en teknologi, er denne også sammensatt av flere aspekter. Når forlagene har gjort seg kjent med e-bokteknologien og gjort den til en del av sin virksomhet, vil det også være relevant å spørre hvilken del av teknologien de har gjort seg kjent med. Da programvare, formater og maskinvare vil inngå som komponenter i e-bokteknologien, vil det være et mål for dette studiet å vise til hvilke deler av teknologien forlagene har gjort seg kjent med, og inkludert i sin arbeidsdag.

Aktiviteter som former en teknologi vil ikke bare finne sted på design- og utviklingsstadiet. Teknologier vil sjelden lanseres som ferdige og klare til bruk, og vil i stedet introduseres i en form som krever videre arbeid, uansett om dette er intensjonen eller ikke. Dermed kan utviklere av ny teknologi ofte befinne seg i en syklus der de får tilbakemeldinger på den lanserte teknologien, og deretter tilpasser denne til å møte de gjeldende forventningene, fra både gamle og nye brukergrupper (Russell & Williams, 2002).

Delene i dette kapittelet har tatt for seg de ulike komponentene som utgjør en innovasjon og hvordan disse aksepteres og spres i ulike grupper. Hvem disse gruppene er, og hvordan de tar i mot eller avviser innovasjonen har blitt undersøkt gjennom begrepet om diffusjon, og det er deretter blitt gjort rede for om innovasjoner og nye teknologier kan sees på som sosialt konstruerte prosesser, eller formet av sosiale prosesser. Fra både det konstruktivistiske og det sosialt formende perspektivet ble forholdet mellom de ulike delene i nettverket løftet frem, for å vise at det sjelden er slik at det tekniske og det sosiale opptrer uavhengig av hverandre.

For de neste kapitlene, vil de teoretiske bidragene bli knyttet til informantenes opplevelser og perspektiver på utviklingen av e-bokteknologien i Norge. Det vil bli vist til hvilke andre aktører de har tatt hensyn til og arbeidet sammen med, hvordan de selv har vært med på å utvikle teknologien, og også hvordan de har opplevd tilbakemeldingene på de løsningene de har lansert.

3. METODE – DESIGN OG REFLEKSJONER

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for de metodiske valgene som er tatt for å belyse problemstillingene. Utvalget og bakgrunnen for utvelgelsen av informantene vil beskrives, det samme vil fremgangsmåten og bearbeiding av dataene. Eventuelle feilkilder vil bli kommentert, og jeg vil til sist diskutere og vurdere prosjektet ut fra kvalitative kvalitetskriterier som gyldighet, pålitelighet og generaliserbarhet.

3.1 KVALITATIV METODE – DYBDEINTERVJUER

Denne undersøkelsen er basert på et kvalitativt forskningsdesign. Utgangspunktet for undersøkelsen har vært min interesse for hvordan bokbransjen opplever e-bokteknologien. Da «bokbransjen» er av en ubestemmelig størrelse, har jeg valgt å konsentrere meg om hvordan norske forlag opplever teknologien. Ordet *opplevelse* er et nøkkelbegrep for min undersøkelse, og det har derfor vært naturlig å velge intervjuet som metode for datainnsamling. Jeg har hatt mindre interesse for *når* den første norske e-boken ble introdusert for norske lesere, eller for hvor mange e-bøker som har blitt solgt de siste fem årene i Norge. Min interesse har heller vært for spørsmål som hva e-bokteknologien betyr for forlagenes virksomhet, og hvilke tanker en gjorde seg om e-bøker hos norske forlag da dette for første gang ble introdusert (Widerberg & Bolstad, 2001: 15).

Undersøkelsens datagrunnlag er fem intervjuer av personer med ulike ansvarsområder i fem norske forlag. Informantene er to kvinner og tre menn, og fire av disse jobber i fire av Norges største forlag. Den siste informanten er fra et mindre forlag. Fire av intervjuene ble gjennomført på telefon, og det femte intervjuet ble gjort via videotjenesten Skype. Disse hadde en varighet på mellom 35 og 45 minutter, og ble gjennomført i løpet av en uke i midten av mars 2015. Jeg benyttet lydopptak under intervjuene.

3.1.1 Hvorfor intervju?

For å få tilgang til forlagenes begreper om e-bokteknologien og dens utvikling, har det vært naturlig å velge intervju som datainnsamlingsmetode. Det kunne vært relevant å undersøke hvordan sentrale personer i norske medier tidligere har uttalt seg om utviklingen. Rapporter

utgitt av bransjeorganisasjoner, som for eksempel Den norske Forleggerforeningen, har bidratt til å øke kunnskapen om e-bokens posisjon i norsk bokbransje. Disse har imidlertid ikke gitt meg svarene jeg har søkt, med tanke på hvordan forlagene selv har arbeidet med e-bokteknologien (Den norske Forleggerforening, 2012). Det bør likevel nevnes at deres tanker og opplevelser kanskje kan finnes i intervjuer gjengitt i norsk presse eller i årsrapporter og årbøker, men dette hadde i så fall vært resultater fra andres analyser og arbeider, der de opprinnelige spørsmålene med stor sannsynlighet ville skilt seg fra mine. Det ville i tillegg gjort det vanskeligere å få tak i deres egne begreper og hvordan de forstår sammenhengene i sitt virke (Widerberg & Bolstad, 2001: 58).

Intervju er valgt fordi det gir innsikt i forlagenes begrepsverden (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2009: 72). Gjennom intervjuene med ansatte i norske forlag, har jeg fått tilgang til deres begreper knyttet til hvordan papirbøker og e-bøker lages, og deres betraktninger om e-bokens utvikling. Deres tanker om og opplevelser av hvordan e-bøker ble introdusert i Norge har også vært sentralt. Det samme har spørsmålet om hvorvidt e-bøker og e-bokteknologien har fått betydning for deres arbeid med papirbøker, og hvordan forlagene ser for seg å arbeide med teknologien videre. Informantenes refleksjoner rundt utviklingen, og hvordan de arbeider og omgås denne teknologien i dag har vært av spesiell interesse for min del (Widerberg & Bolstad, 2001).

Hensikten med prosjektet har ikke vært å belyse informantenes individuelle opplevelser av e-bokteknologiens utvikling. Deres tanker og betraktninger er selvfølgelig deres egne og personlige, men det er ikke individet som har vært sentralt for intervjuet. Det har heller vært hva informantene forteller om, av erfaringer med e-bøker i Norge og hvordan utviklingen av dette har vært. Informasjonen de har bidratt med vil derfor behandles uavhengig av informanten som person (Widerberg & Bolstad, 2001: 59). Da informantene gjennom sin stilling har erfaring med å uttale seg offentlig og dele sine meninger, har jeg gått ut fra at mitt prosjekt dermed oppleves som mindre ubehagelig for dem. Jeg har ikke spurt om sider ved deres privatliv, og heller ikke bedt dem om å utlevere seg selv som person, da dette ikke har vært relevant for prosjektet (Widerberg & Bolstad, 2001: 59).

3.2 FREMGANGSMÅTE

Prosjektet ble meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og i forbindelse med dette ble et informasjonsskriv utarbeidet. Prosjektet ble godkjent i begynnelsen av februar (se vedlegg 1).

3.2.1 De første henvendelsene

Den første kontakten med informantene foregikk via e-post. Jeg kontaktet forlagene ved å sende en e-post med informasjon om prosjektet og intervjuet (se vedlegg 2). Her ga jeg informasjon om tema, samt om intervjusituasjonen. Jeg håpet å kunne benytte opptaker under intervjuene, og gjorde det tydelig at informantenes svar ville være anonyme og at de kunne trekke seg når som helst, om de skulle ønske det. Nederst i vedlegget hadde jeg en del hvor jeg ba om informantens samtykke til å være med i mitt prosjekt.

Den første eposten ble sendt til en generell e-postadresse, typisk post@forlagetsnavn.no. Denne ble sendt til totalt 8 forlag, og jeg fikk raskt positivt fra fem. Hvordan videresendingen av eposten fra den generelle epostadressen til den respondenten som svarte har foregått, er vanskelig for meg å si noe om. I den første e-posten la jeg ingen føringer for hvem jeg ønsket å intervju. Det kunne vært relevant å be de ansatte som spesifikt har jobbet med forlagets utvikling av e-bokteknologi og -satsning om å stille til intervju. Samtidig har tre av de informantene som faktisk stilte til intervju vært ansatt i forlaget i over ti år, og en av dem hadde spesielt ansvar for satsing på e-bøker.

Da det hadde gått en ukes tid, tok jeg kontakt via telefon med de forlagene som ikke hadde svart på min henvendelse. Telefonnummeret for generelle henvendelser fant jeg på forlagenes nettsider, og jeg ble satt over til de personene som hadde fått min første epost videresendt til seg. De siste forlagene som ikke stilte til intervju, var i utgangspunktet positive til prosjektet, men fant ikke tid til å gjennomføre intervjuene.

3.2.2 Informantene

De fem informantene hadde forskjellige stillinger i forlagene. Tre av dem hadde lederansvar på sin avdeling, og av disse tre var det to som var tilknyttet informasjonsavdelingene i forlaget. Den fjerde informanten hadde tilknytning til salg- og markedsavdelingen, og den siste jobbet for forlagets barne- og ungdomsavdeling, med fokus på avdelingens digitale utgivelser:

Tabell 1: Fordeling av informanter

	Større forlag	Mindre forlag
Informant	4	1

Jeg har hatt et ønske om å intervjuere personer fra både store og små forlag, da jeg antok at disse ville ha forskjellige oppfatninger om hva e-bokteknologien har betydd for deres forlag. Intensjonen har ikke vært å peke på forskjeller mellom forlagene på bakgrunn av deres størrelse, men heller å vise til bredden i oppfatningene. Dette vil også være med på å beskrive mer av innholdet i de forskjellige prosessene som informantene snakker om. Hvor skillet går mellom større og mindre forlag kan være vanskelig å avgjøre, avhengig av om en ser på for eksempel omsetning, antall utgivelser, antall ansatte, med mer. I denne undersøkelsen har de fire større forlagene en årlig omsetning på over 20 millioner kroner. Dette skillet er det samme som Den norske Forleggerforening opererer med, der små forlag er de forlagene med en årlig omsetning på inntil 20 millioner kroner (Den norske Forleggerforening, 2015).

Som nevnt tidligere, har informantenes svar blitt behandlet anonymt. I løpet av intervjuene var det flere som nevnte hvilke strategier de selv har hatt, og hvordan de opplever at andre forlag har stilt seg til e-bokteknologien. Dette gjør at informantenes identitet og tilknytning til sitt forlag ikke er ønskelig for hverken dem eller meg å gjengi i analysen og i redegjørelsen her. Jeg har derfor opprettet fiktive profiler for dem, som jeg vil benytte meg av i analysen. Navnene som gjengis under er oppdiktet, men størrelsen på forlaget de tilhører og hvilken avdeling, vil tas med.

Frida, mindre forlag – tilknyttet salg- og markedsavdelingen

Cecilie, større forlag – tilknyttet avdelingen for forlagets nettsider

Gustav, større forlag – tilknyttet informasjonsavdelingen

Arve, større forlag – tilknyttet barn- og ungdomsavdeling, fokus på digitale utgivelser

Vegard, større forlag – tilknyttet salg- og markedsavdelingen

3.2.3 Intervjuguide

I forkant av intervjuene laget jeg en intervjuguide (se vedlegg 3). Den første delen av intervjuet begynte med generelle spørsmål om hvor lenge informanten hadde vært ansatt i forlaget, og hvordan en arbeidsdag kunne se ut. Dette fordi jeg selv har lite erfaring med og kunnskap om forlagsvirksomhet fra tidligere, og jeg håpet derfor at dette ville gi meg et bedre innblikk. I tillegg ville dette gi informanten mulighet til å snakke løst og fast om hvilke arbeidsoppgaver de hadde og deres ansvarsområder. Deretter gikk jeg videre til å spørre om hvordan teknologien og e-bøker har utgjort en forskjell for informantenes arbeidsoppgaver og

innholdet i deres virksomhet. Jeg startet med disse spørsmålene fordi jeg håpet at informantene ville knytte dette til egne, konkrete erfaringer og snakke om disse.

De neste spørsmålene handlet om hva en bok er for informanten, og hvordan bøker blir til i deres forlag. Her stilte jeg samtidig spørsmålet om det er forskjellige hensyn å ta ved produksjon av papirbøker og e-bøker, eller om dette er like prosesser. Dette gjorde jeg for å få informasjon om forlagene behandler dette som to separate prosesser, eller om det ene skjer som en følge av den andre. Videre i intervjuet gikk jeg over til å spørre om hvilke endringer e-bokteknologien har brakt med seg for det bestemte forlagets del. Jeg ga lite føringer på *hvor* eventuelle endringer kunne merkes, om det dreide seg om produksjon, tanken på hva en bok er, eller arbeidet med rettigheter og forfattere. Ved å stille åpne spørsmål om dette, håpet jeg å få informanten til å trekke frem endringer de selv opplevde som viktige. Enten det gjaldt for bokmarkedet, for leseren eller for deres arbeidsoppgaver. Som allerede nevnt opplevde jeg at de åpne spørsmålene ga rom for informantenes egne betraktninger. Dette fordi jeg for det første ikke er en ekspert på temaet, og fordi mine betraktninger og eventuelle forutinntattheter ikke var relevante for informanten å vite om.

De neste spørsmålene dreide seg mer om ytre faktorer eller enheter. For eksempel hvem de opplevde som lesere av e-bøker, og om en kan finne forskjellige lesevaner for det å lese på papir og det å lese på skjerm. I tillegg valgte jeg mot slutten å spørre om det har vært et samarbeid mellom forlagene for utviklingen av e-bokteknologi i Norge. Disse spørsmålene ble tatt med fordi jeg håpet at informantene ville peke på hvordan de opplevde sitt eget og andres arbeid med e-bokteknologi. Med henvisning til forrige kapittel, håpet jeg også at disse spørsmålene ville gi svar på hvilke andre aktører informantene opplevde være avhengige av eller være i kontakt med i arbeidet med e-bokteknologien.

Til sist i intervjuet spurte jeg om det var noe informanten hadde tenkt på under intervjuet som kunne være relevant å inkludere, og om det eventuelt var andre ting de ønsket å snakke om. Selv om ingen av informantene hadde noe å tilføye her, forsøkte jeg å gi noe av styringen av situasjonen tilbake til informanten. Da det var de som i utgangspunktet kontrollerte når og hvor intervjuet skulle finne sted, var det jeg som styrte selve intervjuet. Ved å stille de siste spørsmålene, fikk informanten selv anledning til å avslutte og bestemme når intervjuet var over (Kvale et al., 2009).

3.3 BEARBEIDING AV DATA

Som nevnt, benyttet jeg meg av båndopptaker under intervjuene. Informantene var kjent med dette gjennom informasjonsskrivet, og alle ga beskjed om at dette var i orden da vi snakket sammen før intervjuene startet. Jeg gjennomførte intervjuene på et møterom på campus, slik at det ble minst mulig støy rundt både intervjusituasjonen og på opptakene.

Det første intervjuet ble gjennomført via videotjenesten Skype. Denne tjenesten gjør det mulig å ha videosamtaler, og både se og høre den en snakker med. Programvaren for tjenesten kan installeres på mobiltelefoner, nettbrett og datamaskiner, og gjør det mulig å snakke sammen via Internett. Jeg brukte iPad da jeg gjennomførte intervjuet, og informanten brukte sin mobiltelefon. Ved å sette samtalen på høyttaler, kunne jeg legge båndopptakeren nær iPad'en og få et godt opptak av hele intervjuet. Jeg gjorde det samme da jeg gjennomførte telefonintervjuene.

Etter at intervjuene var gjennomført, lastet jeg disse fra båndopptakeren til laptopen min. Jeg transkriberte selv intervjuene fortløpende, slik at det ble lettere å finne tilbake til situasjonen og huske opplevelsen under transkriberingen. Jeg valgte å utelate informantens navn, tittel og navnet på forlaget i transkripsjonene. Da jeg har fem intervjuer, har det vært uproblematisk å skille disse. I tillegg forsøkte jeg å notere ned informantens uttalelser så nært opp til det muntlige språket som mulig, slik at jeg kunne «kjenne igjen» de ulike stemmene under arbeidet med analysen.

3.4 VURDERING AV INTERVJUDATA

Før jeg går videre til å diskutere de ulike kvalitetskriteriene for kvalitativ forskning, ønsker jeg å kommentere min rolle som forsker i dette prosjektet. I tillegg vil jeg gå gjennom de utfordringene jeg støtte på, knyttet til dybdeintervjuene som datainnsamlingsmetode.

3.4.1 Forskerens rolle

Min interesse for bøker startet da jeg var liten, og har fulgt meg i stor grad siden da. I begynnelsen var jeg, typisk nok, mest begeistret for rikt illustrerte bøker med lite tekst. Etter hvert ble illustrasjonene mindre viktige, og det å kunne skape egne bilder ut fra trykte ord var det jeg satte aller mest pris på. Min interesse har alltid vært knyttet til trykte bøker, og jeg har fortsatt til gode å lese en hel roman på et lesebrett. Dette samsvarer med tall fra Statistisk sentralbyrå for 2014, der kun 2 prosent leste en e-bok i løpet av en dag (Statistisk sentralbyrå, 2015a: 64). Dermed er det rett å spørre om min interesse for trykte bøker har vært med på å gi

en forutinntatt forståelse av e-bøkernes betydning? Dette kan i så fall ha påvirket min analyse av intervjuene. Til dette vil jeg kommentere at kanskje nettopp min interesse for papirbøker, har fungert som en motvekt til fokuset på e-boken under intervjuene. Dersom jeg kun hadde fokusert på forlagenes arbeid med e-bøker og e-bokteknologien, hadde jeg sannsynligvis oversett en svært viktig del av forlagenes virksomhet i dag. Selv om e-bøker i dag er en del av arbeidsområdene til mange forlag, kommer en ikke bort fra at det fortsatt er papirbøkene som dominerer deres virksomhet.

I vurderingen av dataene fra dybdeintervjuene, er det forventet at en kommenterer det ofte nevnte asymmetriske maktforholdet som kan være gjeldene i forkant og under intervjuene (Kvale et al., 2009: 52-53). Selv om dybdeintervjuer kan ha en åpen og fri samtale mellom to likestilte parter som ideal, er ikke alltid dette tilfelle. Under intervjuene var det jeg som styrte samtalen, og som til en viss grad bestemte når samtalen skulle være over. Samtidig, ved å intervju personer som er eksperter på et tema, kan en få intervjusituasjoner der informanten er komfortabel med å snakke om sine betraktninger, tanker og meninger. Under slike intervju «[...] Kan det fremherskende asymmetriske maktforhold bli oppveid av eliteintervjupersonens maktstilling» (Kvale et al., 2009: 158). Dermed er det mulig at min rolle som forsker og styrer av intervjuet, vil kunne veies opp av informantens rolle som ekspert på temaet jeg intervjuet dem om. Jeg har i tillegg ingen erfaring med eller kunnskap om hvordan forlagene har jobbet med e-bokløsninger og e-bokteknologien, og nettopp derfor har intervjuene vært viktig å gjennomføre.

3.4.2 Teknologiens plass under intervjuene – Skype

I min undersøkelse har et sentralt spørsmål vært hvordan norske forlag ser på e-bokteknologien og hvilke følger denne får for deres virksomhet. Som nevnt i innledningen, er teknologi en stor del av hverdagen til de aller fleste, og vi er i kontakt med teknologier på en daglig basis. Slik var det også under dybdeintervjuene. På grunn av mangel på ressurser, var det dessverre vanskelig å gjennomføre intervjuene ansikt til ansikt. De aller fleste av Norges større og mindre forlag holder til i Oslo, og det ene intervjuet ble derfor gjennomført via videotjenesten Skype og telefonsamtaler.

Skype gjør det mulig å se personen en snakker med, ved at en benytter seg av kameraer på mobiltelefon, nettbrett eller datamaskin. Ved å invitere til intervju via Skype, håpet jeg å kunne skape en situasjon som var så lik et ansikt til ansikt-intervju som mulig.

Dessverre var kameraet på telefonen til informanten ødelagt, og det endte derfor med at ingen av oss så den andre på sin skjerm. Dermed bar samtalen mer preg av en vanlig telefonsamtale.

For å få god lyd- og bildekvalitet når en benytter Skype er en avhengig av hastigheten på datanettverket, og innimellom gikk dette ut over kvaliteten på opptaket. Det var tidvis vanskelig å få med seg hva informanten sa, og også vanskelig å gjøre noe med det. En må enten vente til det går over og til at signalene blir bedre, eller så må en avslutte samtalen og forsøke på nytt. Jeg valgte ikke å avbryte intervjuet og ringe informanten opp igjen på telefon, fordi jeg var redd det ville ødelegge for flyten i intervjuet. Selv om det av og til var vanskelig å oppfatte hva informanten sa de gangene samtalen hakket på grunn av dårlig signal, var det også noe positivt som kom ut av dette. Fordi jeg ble oppmerksom på at signalene var noe trege, lot jeg de naturlige pausene mellom svar og nytt spørsmål bli noe lenger enn hva jeg kanskje hadde følt naturlig om vi satt ansikt til ansikt. Dette resulterte flere ganger i at informanten begynte på nye uttalelser, som jeg kanskje ikke ville fått dersom jeg hadde begynt å stille et nytt spørsmål med en gang (Holstein & Gubrium, 2011: 154; Kvale et al., 2009: 152).

3.4.3 Teknologiens plass under intervjuene – Telefon

De fire siste intervjuene ble gjort på telefon. Samtalen ble satt på høyttaler, og dermed var det mulig å gjøre opptak av intervjuet på båndopptaker. På samme måte som intervjuet via Skype, kan en i etterkant spørre seg om en mister muligheten til å etablere en full og hel kontakt med informanten, fordi en ikke er til stede i samme rom. Det kan være vanskeligere for både informanten og meg å relatere seg til temaet og de faktiske svarene. Fordi vi ikke kunne se hverandres ansiktsuttrykk og fakter, var det også vanskeligere for min del å fange opp kroppsspråk som gir en ekstra dimensjon til svarene. Var det slik at informanten satt lent fremover og viste engasjement for temaet, eller var det slik at de hadde få og nøytrale fakter som var med på å vise at svarene var mindre engasjerte? Disse elementene har jeg liten mulighet til å plukke opp under et telefonintervju.

Det å fri seg fra intervjuguiden opplevde jeg også som vanskeligere da jeg gjennomførte intervjuene på telefon. Fordi jeg ikke kunne følge opp henvisninger og hint i kroppsspråket til informanten, og kun hadde stemme, tonefall, pauser og volum å tolke ut fra, var det vanskeligere å forstå når informanten anså seg ferdig med et tema, eller ville snakke mer om dette. Her ble erfaringen fra Skype-intervjuet, som var det første jeg gjennomførte, viktig. Igjen var det nyttig å ta lange pauser mellom informantens svar og mine spørsmål.

Knyttet til forskerens rolle og det asymmetriske maktforholdet, kan en si at telefonintervju gir informantene mulighet til å bestemme tidspunkt og også sted for intervjuet selv. Om det skulle vise seg at informanten valgte å være hjemme, på hytta, på en cafe eller på sitt eget kontor, ville valget av dette være helt opp til informanten. Og, siden jeg hadde få, om noen, spørsmål knyttet til informantens privatliv, vil intervju pr telefon være en måte å distansere seg fra intervjusituasjonen. Dette kan igjen føre til at informantene opplevde mindre ubehag ved intervjusituasjonen, og at selve intervjuet for deres del kunne glemmes relativt raskt. Dessuten fortalte flere av informantene at det å snakke i telefon var en del av deres daglige arbeidsoppgaver, og dermed en vant situasjon for dem.

3.5 KVALITATIVE KVALITETSKRITERIER

Det er utviklet flere begreper for å forklare kriteriene for kvalitet i samfunnsvitenskapelig forskning. De samme begrepene benyttes ofte som kvalitetskriterier i både kvalitativ og kvantitativ forskning, men betydningen og innholdet i begrepene vil variere (Ringdal, 2013: 248). Jeg velger å benytte meg av begrepene pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet for å vurdere kvaliteten i prosjektet (Kvale et al., 2009; Tjora, 2012). Pålitelighet og gyldighet blir også ofte omtalt som reliabilitet og validitet (Ringdal, 2013).

3.5.1 Pålitelighet

I et kvalitativt prosjekt dreier *pålitelighet* seg om resultatene av forskningen er troverdige og konsistente (Kvale et al., 2009). Dette omfatter spørsmålet om andre forskningsprosjekter med andre forskere ville gitt de samme resultatene (Kvale et al., 2009: 250). Dette er dermed et kvalitetskriterium som gjelder for hele forskningsprosessen, fra prosjektets begynnelse til slutt. Ved å vise til den innledende fasen i prosjektet, gjennomføringen av intervjuene og etter hvert hvordan analysearbeidet er gjennomført, vil det være mulig for andre å gjenskape mitt prosjekt. Med tanke på at dybdeintervjuer er benyttet som metode for datainnsamling, er det vanskelig å forsikre seg om at informanten ville gitt samme svar dersom en annen forsker hadde gjennomført prosjektet (Holstein & Gubrium, 2011: 154). Selv om de samme spørsmålene ville blitt stilt på nytt, kommer en likevel ikke bort fra at ulike forskere har ulike måter å ordlegge seg, ulike stiler å intervjuer på og vil plukke opp ulike momenter under intervjuet som en da velger å stille oppfølgingsspørsmål til (Kvale et al., 2009: 250).

Under intervjuene ønsket jeg å stille så åpne spørsmål som mulig. Dette for å unngå ledende spørsmål, slik at informantene kunne svare fritt og ikke være påvirket av mine

formuleringer (Kvale et al., 2009: 250). I denne sammenheng er det relevant å nevne at informantenes introduksjon til prosjektet, og deres svar på mine spørsmål, kan ha vært formet av informasjonsbrevet jeg la ved i den første e-posten til forlagene. Ved å gjøre dette og gi opplysninger om temaet til forlagene, ga jeg informantene en mulighet til å forberede seg på innholdet i intervjuet. De fikk informasjon om formålet med undersøkelsen, og hvilke temaer jeg ønsket å stille spørsmål om. Dermed kan også informanten ha klargjort hvilke svar de har ønsket å gi på forhånd, og konsentrere seg om å snakke om disse. Dette er da min oppgave å forsøke å komme forbi. Ved å ikke dele intervjuguiden, og heller fortelle i grove trekk hva jeg kom til å spørre om, håper jeg å ha unngått standardformuleringer og svar som var tenkt ut på forhånd.

3.5.2 Gyldighet

Spørsmålet om *gyldighet* forsøker å gi svar på om valgte metode er egnet til å undersøke det en faktisk ønsker å undersøke (Kvale et al., 2009: 250; Ringdal, 2013: 248). På samme måte som pålitelighet, er også vurderingen av et prosjekts resultater som gyldige, basert på hele forskningsprosessen. Det er dermed en del av prosjektets forarbeid å undersøke om valgte metode er best egnet for å gi de svarene en søker. I tillegg må en vurdere under intervjuene om de meningene som kommer frem blir tydelig forklart av informantene, og om arbeidet med transkriberingen gjør at overgangen fra muntlig til skriftlig form er gyldig (Kvale et al., 2009: 253). Åpenhet om analysearbeidet er også med på å styrke et prosjekts gyldighet, da det er her tidligere teorier, annen forskning og forskerens egne vurderinger blir satt i sammenheng og derfor tydelig må komme frem. Hvordan analyseprosessen er gjennomført vil bli diskutert senere i dette kapittelet.

Sentralt for vurderingen av gyldighetskriterier, er spørsmålet om en har undersøkt og avdekket eventuelle feilkilder i prosjektet. Som nevnt kunne jeg valgt andre metoder for innsamling av data, som for eksempel tekstanalyser av publiserte intervjuer, men det hadde i så fall vært en analyse av andres allerede gjennomførte arbeid.

Andre feilkilder i dette prosjektet kan være at jeg har valgt å utelate intervjuer med andre aktører i norsk bokbransje. Hvordan forlagene arbeider med e-bøker og utviklingen av e-bokteknologi vil i stor grad henge sammen med bokhandleres salgskanaler, lesernes ønsker, bibliotekenes tjenester – for å nevne noen. For å kunne si noe om det helhetlige bildet av e-bokteknologien og følgende av denne i den norske bokbransjen, kan en argumentere for at datagrunnlaget fra de fem dybdeintervjuene er for lite. Samtidig kommer en ikke bort fra at

det er et omfattende arbeid å skulle inkludere alle disse aktører i et forskningsprosjekt. Selv om svarene hadde vært flere, er det ikke sikkert de hadde gitt en like grundig og inngående forståelse som det å holde seg til en aktør kan gi (Kvale et al., 2009: 129).

Ved å utelate intervjuer med andre deler av norsk bokbransje, kan prosjektet fremstå som ensidig. Det er kun en part som kommer til uttrykk, og informantenes meninger har ikke blitt satt opp mot hverandre. Det kan derfor tenkes at informantene har inntatt en forsvarsposisjon på vegne av forlagene og deres posisjon. Flere av informantene snakket om at de fikk kritikk i e-bokens spede begynnelse og under introduksjonen av denne til det norske markedet. De snakket i mindre grad om denne kritikken var berettiget. Dette kunne vært unngått ved at jeg intervjuet de som informantene trakk frem som de fremste kritikerne – journalister, og de som både leser mye og er teknologientusiaster. Dette perspektivet kan og bør utvides i videre forskning, slik at flere stemmer kommer frem.

3.5.3 Generaliserbarhet

Den siste indikatoren for kvalitet i kvalitativ forskning, er spørsmålet om resultatene av forskningen kan sies å være gjeldene for den bestemte situasjonen som er undersøkt, eller om det også kan overføres til andre situasjoner (Kvale et al., 2009: 264). Her er det verdt å ta med ulike perspektiver for vurdering av forskningsresultatene og om funnene kan generaliseres. Innen kvantitativ forskning, er målet i stor grad å komme frem til universelle resultater som kan gjelde for flere enn de enhetene som er inkludert i analysen. I kvalitativ forskning er de universelle resultatene mindre interessante, fordi en ønsker å finne frem til det spesielle (Kvale et al., 2009: 265). I vurderingen av hvorvidt et kvalitativt forskningsprosjekt kan generaliseres og ha gyldighet utover prosjektet i seg selv, bør derfor konteksten prosjektet befinner seg i også inkluderes. Det er dermed en overgang fra tanken om universell atferd, til en anerkjennelse av at hver situasjon er unik. Spørsmålet blir da om resultatene fra denne undersøkelsen kan overføres til andre situasjoner (Kvale et al., 2009: 265).

3.6 ANALYTISK TILNÆRMING

I siste del av dette kapitlet vil jeg redegjøre for hvordan det innsamlede datamaterialet er blitt analysert. I arbeidet med transkripsjonene har jeg hentet inspirasjon fra Kvale et al.s tilnærming til forskningsintervjuet (Kvale et al., 2009: 72). I stedet for å se kunnskapen fra intervjuprosessen som noe som skal graves frem eller gis til meg fra informantene, har jeg

valgt å se på det som kunnskap som aktivt skapes i «samspillet mellom intervjuer og intervjuerperson» (Kvale et al., 2009: 72).

3.6.1 Analysearbeidet

I første omgang leste jeg gjennom transkripsjonene flere ganger, og noterte i liten grad mine egne tanker da jeg leste. I arbeidet med transkriberingen noterte jeg dersom informanten tok pauser eller lo, og dette gjorde at overgangen fra det muntlige taleopptaket til de skriftlige transkripsjonene ikke var for stor (Kvale et al., 2009).

Etter hvert som jeg begynte å kjenne igjen uttalelser og vite hva de neste avsnittene kom til å handle om, noterte jeg med ned interessante poenger. Hvilke kriterier som lå til grunn for «interessante poenger» har vært flytende gjennom analysearbeidet, men jeg var spesielt oppmerksom på når informantene forklarte sine poenger og gjorde rede for sine svar. I tillegg var jeg oppmerksom på når de delte sine oppfattelser og tanker rundt et tema som jeg ikke hadde inkludert eller tatt med i mine spørsmål (Tanggaard & Brinkmann, 2012: 38).

I begynnelsen jobbet jeg med hvert intervju for seg, og forsøkte å hente frem hva *denne* informanten trakk frem som viktig. Ved å behandle hver transkripsjon såpass grundig, opplevde jeg det som lettere å se sammenhenger mellom informantenes svar da jeg samlet alle transkripsjonene under ett. For å få komprimert ned materialet, laget jeg et sammendrag for hvert av intervjuene, der jeg skrev med egne ord rundt interessante poeng, samt at sitat fra transkripsjonene ble inkludert. Disse sammendragene ble deretter lest for å finne felles forståelser mellom informantene. Ut fra disse fellesnevnerne laget jeg en stor mengde kategorier, som oppsummerte informantenes poenger. Ut fra disse kategoriene ble temaene for analysen utarbeidet. Jeg ga til sist hvert tema og de relaterte kategoriene til temaene hvert sitt nummer, og leste til slutt gjennom transkripsjonene en siste gang. Ved siste gjennomlesning, noterte jeg kun de ulike numrene i marginen. Dermed fikk jeg en oversikt over temaene for det videre arbeidet, og gikk deretter videre med å utforme de to følgende kapitlene.

For dette prosjektet har det vært viktig å dokumentere prosessen fra begynnelse til slutt, for å vise hvordan både intervjuene og analysearbeidet er blitt gjennomført. Ved å beskrive prosessen så tydelig som mulig, blir det også opp til leseren å vurdere om prosessen bak mitt prosjekt kan generaliseres og være gyldig for andre prosjekter. Det er derfor mitt håp om at beskrivelsene i dette kapitlet vil gjøre det mulig å se hvordan resultatene av analysen kan være gyldig i andre situasjoner.

4. NETTVERK OG VIRKE

I dette kapitlet vil jeg forsøke å kartlegge hvilke andre aktører enkelte norske forlag opplever å være forbundet med, og hvilken betydning forbindelsene mellom disse kan få for utviklingen av e-bøker i Norge. Jeg vil undersøke om en kan snakke om et komplekst nettverk som omfatter e-bokteknologien, og om dette nettverket får betydning for utviklingen av e-bøker i Norge. For å kunne gjøre dette, vil jeg trekke inn teorier fra det konstruktivistiske perspektivet presentert i kapittel to, med fokus på å illustrere betydningen av den sosiale konstruksjonen av en teknologi, og hvordan forholdet mellom teknologi og bruk er tett sammenvevd. Dersom forlagenes arbeid med e-bokteknologien er en del av et komplekst nettverk med mange aktører, hvor alle har forskjellige interesser, kan dette være med på å gjøre nettverket mindre stabilt.

4.1 ET NETTVERK AV AKTØRER I NORSK BOKBRANSJE?

Gjennom intervjuene trakk flere av informantene frem hvilke andre aktører i den norske bokbransjen de har vært i kontakt med i forbindelse med produksjon og distribusjon av litteratur. For å kunne få en bedre forståelse av dette, er det viktig å presisere hvilke utgivelser og hvilken teknologi det er snakk om. I denne sammenhengen er det skjønnlitteratur og romaner som vil bli undersøkt. Likevel; det er verdt å merke seg at de enkelte forlagenes arbeider med digitale utgivelser ikke alltid begrenser seg til det å utgi for eksempel romaner som en e-bok. Fire av de fem informantene jobber for forlag som også produserer innhold for skole og universitet, såkalt faglitteratur (se Andreassen, 2006).

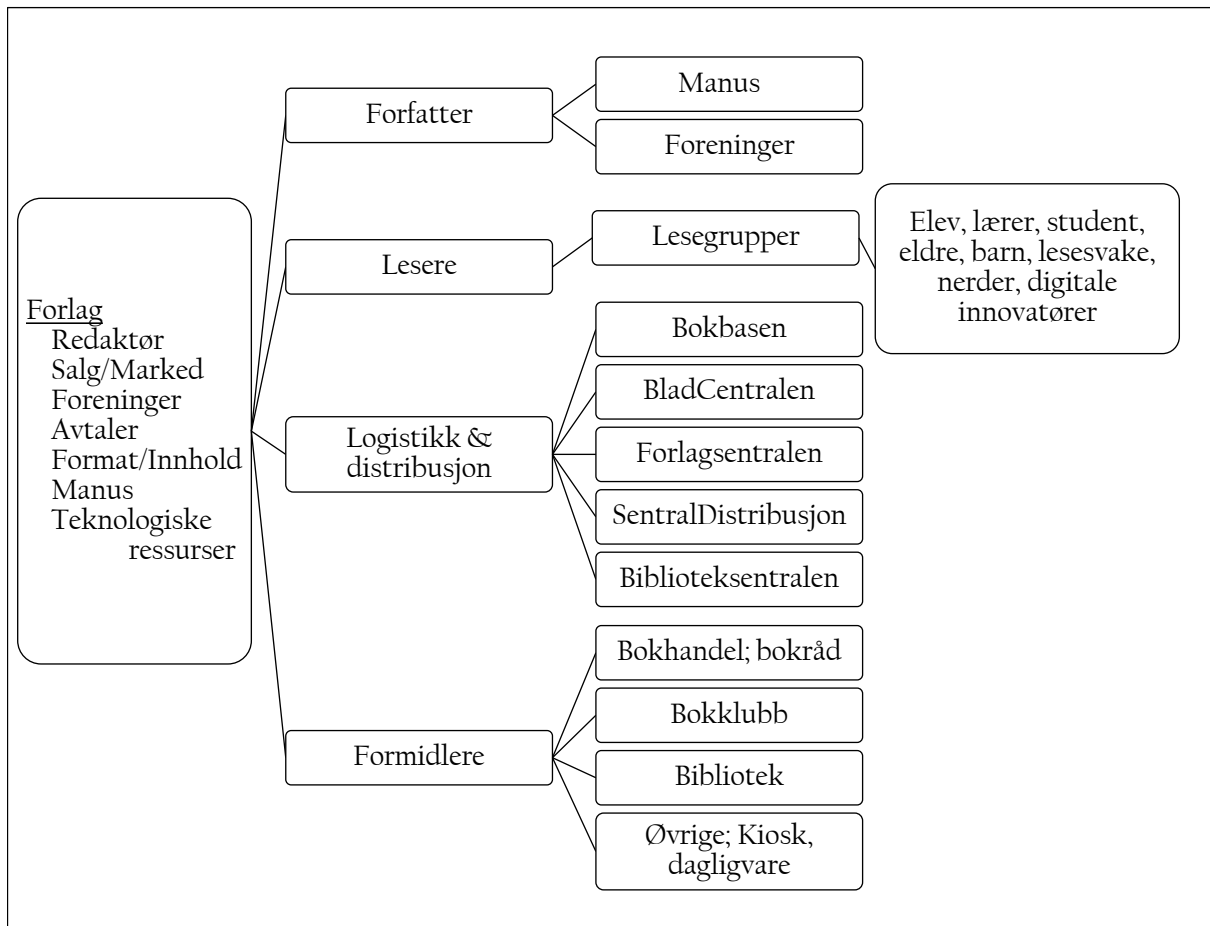
Informantene henviste til prosessene tilknyttet fremstilling og distribusjon av litteratur. For de interne prosessene i de enkelte forlagene, viste informantene blant annet til redaktørens arbeid med manus, og utarbeiding av salgskampanjer og markedsplaner. Dette nevnte flere av informantene i beskrivelsen av deres hverdag i et forlag. I tillegg nevnte informantene også sine arbeider med ulike formater, som e-bok, papirbok, lydbok og bokapplikasjoner, da spesielt i forbindelse med fremstilling av litteratur. I dette arbeidet trakk flere av informantene også frem de teknologiske ressursene for fremstilling og formidling av bøker. Dette kunne være trykkeri, og produksjon av e-bøker. Forlagene nevnte

videre deres kontakt med forfattere, som utformer innholdet de enkelte forlagene produserer, og deretter distribuerer.

I forbindelse med distribusjon av både papirbøker og e-bøker viste forlagene til de ulike sentralene for bokdistribusjon i Norge. Enkelte av disse sentralene er delvis eid av flere norske forlag. I forbindelse med distribusjon av e-bøker henviste informantene til Bokbasen, som er en metadatabase som sørger for en felles distribusjon og infrastruktur for e-bøker i Norge (Bokbasen AS, 2015). For videre distribusjon av både papir- og e-bøker, refererte informantene til både bokhandler og nettbokhandlere, samt bibliotek og bokklubber.

Gjennom intervjuene ble også lesernes relasjon til forlagene gjort rede for. Informantene omtalte ulike lesegrupper, som for eksempel elever, lærere, studenter, eldre, barn og lesesvake. Disse gruppene omtalte informantene på forskjellig vis i tilknytning til e-bokteknologien, og dette vil bli løftet frem senere.

På bakgrunn av informantenes omtaler av de andre aktørene de har forhold seg til med tanke på produksjon og distribusjon av litteratur, har jeg utarbeidet en illustrasjon over de ulike aktørene i norsk bokbransje. Denne er utformet med utgangspunkt i Andreassens (2006) fremstilling av det litterære system i Norge, og Den norske Forleggerforeningen og Den norske Bokhandlerforenings faktaark om bokbransjen (2004).

Figur I: Aktører i norsk bokbransje (Andreassen, 2006: 31; Den norske Forleggerforening & Den norske Bokhandelforening, 2004)

Illustrasjonen er ment for å gi et overblikk over de andre aktørene i Norge enkelte norske forlag forholder seg til. Disse kan sies å danne et nettverk rundt fremstilling, distribusjon og forbruk av litteratur. Illustrasjonen er ordnet slik for å samle de ulike aktørenes forbindelser på en hensiktsmessig måte, og det bør derfor nevnes at forholdene mellom aktørene kan gå på tvers av måten de er ordnet her.

I den første rammen til venstre befinner forlagene seg, og listen beskriver et utvalg av funksjoner og arbeidsområder som inngår i de enkelte forlagenes hverdag. Kontakten med forfatterne dreier seg i stor grad om behandling av manus, og kontakt med ulike forfatterforeninger for felles avtaler om utgivelser. Lesere, og de ulike lesergruppene som informantene selv nevner er viktige å inkludere i nettverket for å vise til de ulike interessene som melder seg ved formidling av litteratur i Norge. De neste to gruppene tar for seg distribusjon og formidlingen av innholdet som er fremstilt av forlag og forfatter, og knyttes dermed også til leserene.

Det som ikke kommer tydelig nok frem i illustrasjonen over er forholdet mellom aktørene, og deres interesser (Callon, 2001 [1986]). Dette vil jeg derfor forsøke å vise til i de følgende avsnittene.

4.2 ETABLERING AV INTERESSER

For e-bokteknologien i Norge er det flere interesser som er med på å forme utviklingen, og de ulike aktivitetene aktørene gjennomfører vil være med på å påvirke deres posisjon i nettverket og nettverket som helhet (McLoughlin, 1999). I illustrasjonen over kan en identifisere flere relevante sosiale grupper med hensyn til hvem som deltar i forhandlingene om e-bokteknologiens betydning. Forhandlingen mellom disse vil også være med på å forme utviklingen av teknologien.

4.2.1 Lesere som relevante sosiale grupper for e-bokutvikling

Gjennom intervjuene ble det tydelig at leserne i stor grad kan betegnes som en relevant sosial gruppe, som igjen kan deles inn i flere grupper. Skillet mellom gruppene kan bestemmes ut fra gruppens ulike interesser (Pinch & Bijker, 1987). Disse gruppene vil oppleve ulike problemer, som e-bokteknologien kan være en løsning på. På spørsmålet om hvem de enkelte forlagene opplever som lesere av e-bøker, svarte informantene at dette er de som er leser svært mye og de som opplever e-bokteknologien som noe kjent. Disse har tatt teknologien i bruk og har vært kjent med denne i lengre tid. Likevel pekte flere av informantene på en lesergruppe som kan ha store interesser i e-bokteknologien og som kunne løst problemer for dem, men som fortsatt ikke har tatt denne i bruk:

«I dag er det jo de som er litt teknisk oppegående og som leser mye. Men egentlig så er, kanskje eldre og de som ser litt dårlig, da er jo e-bøker egentlig ganske genialt. Fordi du kan stille opp skriftstørrelsen.» (Frida)

Videre fortalte Frida at hun opplever at disse leserne i liten grad har tatt teknologien i bruk. Dette kan komme av at de ikke har erfaring med teknologien. For denne gruppen vil det være vanskelig å uttrykke sine interesser og problemer, nettopp fordi de mangler erfaring med teknologien (Rogers, 1995).

4.2.2 Felles løsning, felles interesser?

Gjennom de fem intervjuene, ble det etter hvert klart at forlagene hadde et ønske om samarbeid med flere andre aktører i den norske bokbransjen. For forlagene har det vært

sentralt at et samarbeid kom på plass tidlig, slik at disse kunne utvikle teknologien sammen. Samarbeidet med andre aktører er også relevant for å belyse hvordan enkelte forlag har deltatt i utviklingen av e-bokteknologien i Norge. En av løsningene på dette var å utarbeide *Bokbasen*, som skulle være en felles informasjon- og distribusjonsløsning.

«[...] Samarbeidet har vært på infrastruktur med Bokbasen, og at de lagde en standard e-bokleser som nettbokhandlerne kunne ta tak i, og bygge videre på for å lage sin egen.» (Arve)

Samarbeidet om en infrastruktur i den norske bokbransjen, mellom blant annet de største forlagene, opplevde enkelte av informantene som godt i begynnelsen. Med en felles løsning ønsket forlagene å gjøre distribusjonen av e-bøker enklere for alle aktører som var involvert i Bokbasen.

Etter hvert som tiden gikk, ble det likevel en endring i dette:

«Vi forsøkte jo å samarbeide, de største forlagene, om en sånn infrastruktur. Og det gikk bra et stykke på vei. Men når det så kom ut til det faktum at nettbokhandlere ønsker å konkurrere, så klarte vi ikke å samarbeide lenger. Og det tror jeg er like greit. [...] Men det er nok sånn at konkurransen her har gjort at det tar lengre tid å få fram et modent og enkelt teknisk løsning for e-bøker som folk flest kan bruke.» (Gustav)

Gustav påpekte at en opprinnelig interesse var å kunne samarbeide om en enkelt og teknisk løsning for distribusjon av e-bøker i Norge. Denne interessen holdt aktørene samlet for en stund, men etter hvert som interessene til andre aktører i nettverket gjorde seg gjeldene, og det ikke lenger var enighet om løsningen, ble tolkningen av løsningens betydning ustabil. Da deltagelsen i nettverket ikke lenger presenterte en fordel for nettbokhandlerne, valgte de å trekke seg fra samarbeidet. Den opprinnelige enigheten om samarbeidets formål, kan sies å ha blitt erstattet med to motstridene interesser. Enkelte sosiale grupper ønsket et samarbeid for å skape en stabil løsning for distribusjon, mens andre ønsket å konkurrere om å tilby egne løsninger for distribusjon av e-bøker (Korsvold, 2012).

En del av forutsetningene for å skape et solid nettverk mellom aktørene, er at deltagerne i nettverket deler felles interesser. For enkelte forlag sin del har arbeidet med e-bokteknologien avdekket flere ulike interesser, som får betydning for nettverkets stabilitet (Callon, 2001 [1986]). Dersom flere motstridene interesser presenteres og det ikke oppstår enighet om hvilke interesser som skal deles av aktørene, vil nettverket bli ustabil, og det vil bli vanskelig å få teknologien til å virke, i teknisk og sosial forstand (Callon, 2001 [1986]). Etableringen av Bokbasen kan sees på som et forsøk på å skape et stabilt nettverk, etablert rundt en enighet om felles distribusjonsløsninger for e-bøker. Etter hvert som enkelte

nettbutikkhandlere fikk andre interesser enn samarbeid, og heller ønsket å konkurrere, kunne de enkelte forlagene forsøkt å overbevise disse om at det å fortsette å delta i nettverket, ville ivareta alles interesser på best mulig måte (Callon, 2001 [1986]). Da dette ikke skjedde, ble nettverket ustabil. Informantene forteller at Bokbasen fortsatt eksisterer i dag, og at denne har fungert som et utgangspunkt for nye løsninger, som blant annet en distribusjonsløsning kalt Bokskya. Denne vil presenteres i neste kapittel.

4.2.3 Lite marked, større samarbeid

Informantene nevner at flere norske forlag valgte å samarbeide om blant annet distribusjonsløsninger for e-bøker, fordi de ønsket å arbeide med utviklingen i fellesskap. Det var også et ønske om å løfte frem e-bokteknologien i Norge sammen og lage felles løsninger, slik at det ikke skulle bli slik at hvert forlag eller hver bokhandel hadde sin e-bokleser eller kjøpsløsning, fordi dette kunne virke overveldende for leserne. Ikke bare har Norge flere små forlag som utgir skjønnlitteratur, men i internasjonal sammenheng er det norske markedet relativt lite. Frida forklarte hvordan de har tenkt i hennes forlag:

«Og vi er jo tross alt et lite bokmarked så det er greit at man ikke prøver... At alle forlagene da, ikke prøver å utvikle en egen app eller sin egen distribusjonsløsning for e-bok. Da er det ingen som har sjans til å leve av det.» (Frida)

Denne strategien ble møtt med positiv overraskelse, forklarte en av informantene, i møte med internasjonale bokmarkeder:

«Da vi var på konferanser i utlandet så hevet de litt på øyenbrynene i positiv forstand – de syntes det var veldig bra at vi kunne samarbeide, prate sammen og lage felles systemer, i stedet for at vi lagde hvert vårt system.» (Arve)

Det kan virke som om den tilnærmingen til e-bokteknologien som enkelte norske forlag har valgt å benytte seg av, skiller seg fra løsninger internasjonalt. Det kan derfor være relevant å trekke frem at det ikke nødvendigvis er slik at det bare er andre deler av norsk bokbransje som har påvirket enkelte forlags deltakelse i utviklingen av e-bokteknologien.

4.2.4 Bare norske aktører?

Gjennom intervjuene ble det også tydelig at det ikke bare var et ønske om et samarbeid mellom norske aktører for å løfte e-bokutviklingen sammen, som var bakgrunn for de tidligere prosjektene. Under intervjuene forklarte informantene at det ikke bare er aktører i den norske bokbransjen som har påvirket de enkelte forlagenes arbeid med e-bokteknologien.

De store IT-selskapene Microsoft, Google og Apple har lagt føringer for enkelte norske forlag, og bidratt med tekniske løsninger som salgskanaler. Amazons tilstedeværelse i flere internasjonale bokmarkeder har også fått følger for det norske, mente informantene. En annen viktig grunn for å samarbeide om e-bokutvikling på tvers av forlagene, var å etablere et norsk alternativ til utenlandske aktører.

Dette ble tydelig da informantene henviste til hvilke standarder og løsninger som allerede var etablert da enkelte norske forlag begynte arbeidet med e-bøker. Spesielt den amerikanske aktøren Amazon ble nevnt i denne sammenheng. Amazon begynte tidlig med e-bøker på det amerikanske markedet, og er i dag et av verdens største selskap for salg og distribusjon av e-bøker. For norske forlag presenterte Amazons løsninger både en inspirasjon og en utfordring. En inspirasjon fordi de har vært svært suksessfulle med sine lanseringer av lesebrettet Kindle, og fordi kundene deres opplever at det er enkelt å handle bøker hos dem. Utfordringen lå i å kunne tilby et alternativ som kan tilby nye skjønnlitterære utgivelser på norsk, og som oppleves som en fullverdig løsning.

«Det å holde Amazon ute fra det norske markedet – det må man gjøre ved å bygge opp litt sånn barrierer, og kanskje et mer utstrakt samarbeid.» (Cecilie)

Ved å være forbundet med også utenlandske aktører og et internasjonalt bokmarked, vil enkelte norske forlag ha flere interesser å forholde seg til. Som nevnt kan et større nettverk føre til større stabilitet, men på den andre side vil flere relevante sosiale grupper og deres interesser kunne føre til en destabilisering av nettverket. Enkelte av informantene nevnte i denne forbindelse Amazon som et eksempel på en aktør som har svært tydelige interesser, som også får følger for det norske bokmarkedet. Amazons utvikling av egne løsninger for kjøp og lesing av e-bøker, kan sees på som et svar til leseres ønsker om brukervennlighet og rask tilgang til ny litteratur. Samtidig presenterer disse nye problemer for enkelte norske forlags interesser om samarbeid og andre standarder. Dette vil jeg løfte frem i neste analysekapittel.

Samtidig som Amazon presenterte utfordringer for norske forlag, anerkjente flere av informantene at selskapets dedikerte lesebrett, Kindle, var blant de beste på markedet. En av informantene fortalte at de hadde lansert en løsning slik at kundene kunne kjøpe norske e-bøker og konvertere filformatet, slik at det var mulig å lese disse på Kindlebrettet. Informanten presenterer dette som en løsning på det de anså som et problem, spesielt knyttet til piratkopiering.

4.3 HVA MED KOPIBESKYTTELSE?

I dag finnes det flere måter å sikre at ulovlig deling av e-bøker ikke finner sted. Informantene fortalte at i de første arbeidene med kopibeskyttelse av e-bøker, valgte enkelte å beskytte utgivelsene med en såkalt teknisk DRM. DRM står for Digital Rights Management, og kopibeskyttelsen gikk ut på at en måtte ha brukernavn og passord for å få tilgang til e-boken, samt at det var en begrensning i antall enheter en kunne lese boken på (Teknologirådet, 2005). Dette ble etter hvert erstattet av en såkalt sosial DRM, som også kan omtales som vannmerking av e-bøkene. Opplysninger om kunden merkes rundt om på sider i e-boken, og gjør at en kan spore opp informasjon om kjøperen dersom denne spres ulovlig. Et av forlagene henviste til at det ofte var slik at de e-bøkene som hadde teknisk kopibeskyttelse også i mange tilfeller var de som deles mest ulovlig. De som var blant de første til å ta i bruk og lese e-bøker hadde ofte teknisk kompetanse til å knekke koden som låste opp den tekniske DRM. Forlagene tok derfor i bruk sosial DRM slik at kunden selv kunne velge hvilket lesebrett de ønsket å lese e-boken på.

Selv om Amazon hadde solgt e-bøker og lesebrett en god stund før norske forlag lanserte sine løsninger, kan en si at teknologien for forlagenes del fortsatt var i etableringsfasen. Hvordan e-bokteknologien ville utvikle seg fremover var fortsatt nytt og uvisst for forlagene i begynnelsen av den andre fasen, og det å lansere mindre løsninger for enkelte utfordringer kunne virke som en bedre strategi enn å forsøke å lansere fullstendige løsninger. Ved å tilby leseren tilgang til sine norske e-bøker på det lesebrettet de ønsket, og også kunne veksle mellom hvilke lesebrett de ønsket å lese bøkene på, blir det tydelig at tanken om å la teknologien og brukere utforme hverandre over tid skaper mer stabile nettverk (Russell & Williams, 2002). Dersom norske forlag hadde fortsatt å tilby sine e-bokutgivelser med teknisk DRM, kunne brukere valgt å få tilgang til e-bøkene på andre måter. Selv om forlagene konkurrerer seg imellom på titler, er det en fordel at de tilbyr de samme formatene og de samme formene for kopibeskyttelsene, slik at både samarbeid og konkurranse kan finne sted samtidig når nettverket rundt e-bokteknologien i Norge etableres.

4.4 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING

I dette kapittelet har jeg forsøkt å vise til hvilke andre aktører informantene har nevnt, som har fått betydning for deres arbeider med e-bokteknologien og utviklingen av denne. Som vist

har norske aktører som lesere og distributører fått betydning for de enkelte forlagenes arbeider.

Informantene har vist til et ønske om samarbeid blant enkelte aktører i norsk bokbransje. Både forlag og bokhandlere gikk opprinnelig sammen om utarbeidingen av en felles distribusjonsløsning for blant annet e-bøker, og denne gjorde det også mulig å etablere flere løsninger som vil bli belyst i kapittel fem. Informantene viste til hvordan bokhandlere har vært delaktige i den tidlige delen av utviklingen, men at dette samarbeidet i dag er mindre omfattende. Det er med andre ord andre deler av norsk bokbransje som får betydning for enkelte forlags arbeid med e-bokteknologien. Mellom de norske aktørene har naturlig nok samarbeidet gått lettere da disse er lokalisert nærmere hverandre både kulturelt og geografisk sett. Utenlandske aktører har til en viss grad lagt premisser for utforminger av standarder som enkelte norske forlag benytter seg av.

For at en teknologi skal lykkes, er det blitt sentralt å vise til et nettverk som omslutter teknologien, og der både teknologien og aktørene finner mening i å være forbundet. Forbindelsene dreier seg i stor grad om at aktørene deler felles interesser, og for enkelte norske forlag har de hatt en interesse av å samabreide for å etablere og skape et stabilt nettverk. I dette kapittelet har jeg forsøkt å vise til hvilke sosiale grupper som får betydning for nettverket som helhet. De enkelte forlagene trakk frem tilbakemeldinger på deres innsats og arbeid, og deres interesser kan deles inn igjen i flere undergrupper. Det er ikke nødvendigvis slik at lesere med stor digital kompetanse og stor litterær interesse, har de samme interessene som de med stor litterær interesse, men liten digital kompetanse. Sentralt for enkelte forlags oppfattelse av lesernes interesser og forventninger til e-bokteknologien er tilbakemeldingene de har fått fra lesere som allerede har kjennskap til teknologien fra før. Dette vil jeg løfte frem i neste kapittel. Dette kan vise til hvordan og hvorfor nettverket ikke oppleves som stabilt, og at en kan se spor av at det fortsatt er åpent for endringer. Det kan derfor være vanskelig å se spor av en lukning og enighet. Det kan virke som om få foreløpig har presentert seg som obligatoriske passeringpunkter, der sentrale aktører viser at deltagelse i nettverket på bakgrunn av en bestemt interesse vil være en fordel, og at hver av aktørene ikke kan oppnå å få sine interesser ivaretatt ved å stå alene.

Det er tydelig at den norske bokbransjen, med sine forskjellige aktører, har opplevd problemer med å skape et stabilt nettverk rundt den nye e-bokteknologien (Colbjørnsen, 2014). Mye av dette kan skyldes at det ikke er en klar initiativtaker til hvem det er som skal etablere nettverket, og skape de nødvendige relasjonene mellom de ulike aktørene (Callon,

2001 [1986]). Det å få til en norsk løsning har dermed vært viktig for flere aktører i norsk bokbransje, men hvem som skal styre utviklingen er mer uklart. Dette kan også være noe av forklaringen på hvorfor det ikke er et mer utstrakt samarbeid i dag.

I det neste kapitlet vil de ulike løsningene forlagene har lansert bli belyst i større grad. Da leserne ble nevnt som sentrale for tilbakemeldinger på disse løsningene, vil jeg også vise til hvilken betydning disse tilbakemeldingene har fått for forlagenes arbeider.

5. TRADISJON OG TEKNOLOGI

Som nevnt i innledningen mottok forlagene kritikk for at de ikke hadde lansert gode nok løsninger for norske lesere av e-bøker, og at de løsningene de har lansert ikke svarte til lesernes forventninger. I dette kapittelet vil jeg presentere enkelte innovasjoner og løsninger forlagene har jobbet med, og hva de fem informantene mente de har gjort for å fremme utviklingen av e-bøker og e-bokteknologien i Norge. Jeg vil i dette kapittelet benytte meg av perspektiver fra innovasjon- og diffusjonsteorien, samt trekke inn *social shaping*-perspektivet, for å vise hvordan utviklingen har fortonet seg for forlagenes del. I kapittelets første del vil jeg vise til løsningene de enkelte forlagene har arbeidet med for fremstilling av e-bøker, for deretter å vise til hvilke løsninger de har lansert for å gjøre e-bøker tilgjengelig for leserne.

5.1 ENKLE E-BØKER?

Gjennom intervjuene ble det etter hvert tydelig at *e-bøker* for informantene kunne være så mangt. Den teknologien informantene mente at mange forbinder med e-bøker, opplevdes fra forlagenes side som enkel:

«[...] De der e-bøkene folk stort sett diskuterer, er jo teknologisk sett veldig enkle da. Det er bare flat tekst liksom.» (Gustav)

Det var flere av informantene som fortalte at prosessene som var knyttet til produksjon av denne typen e-bøker ikke var spesielt forskjellig fra deres arbeid knyttet til papirbøker. En av informantene fra et av de større forlagene fortalte at de ikke har behandlet utgivelser av de såkalte enkle e-bøkene på en egen måte. Disse e-bøkene ble laget som et tilbud til papirboken. En omtale av de forskjellige e-bokformatene og hvilke muligheter disse presenterer vil bli diskutert senere i dette kapittelet.

5.1.1 To tastetrykk

Informantene fortalte at det ofte er de samme prosessene som knyttes til utgivelser av skjønnlitteratur, og at disse er uavhengig av formatet på utgivelsen. Forfattere sendte inn manus, forlaget arbeidet med teksten i form av korrekturlesing og språkvask, utforming av

papirboksiden og det grafiske arbeidet knyttet til omslagsdesign for utgivelsen. For såkalte glattsatsbøker, som er bøker uten bilder eller illustrasjoner, ble det laget en digital fil når en papirbok skulle produseres og utgis, som deretter ble sendt til trykkeriet. Utgivelser av romaner og skjønnlitteratur som e-bøker, og arbeidet med å gå fra en trykkeklar papirbok til en publiseringsklar e-bok¹ ble beskrevet som relativt enkelt:

«Når papirboka går i trykk, så har man jo en ferdig trykkeklar pdf-fil, som man bare gjør om til en sånn EPUB-fil, og det er snakk om to tastetrykk. Så er det gjort.» (Vegard)

Flere av informantene gjorde det klart at det å jobbe digitalt med utgivelser av papirbøker, var noe de hadde drevet med lenge. Det å endre destinasjonen for innholdet, ble derfor ikke sett på som en stor utfordring. Om det skulle sendes som en pdf-fil til trykkeriet, eller som en pdf-fil for omgjøring til EPUB-format var som Vegard fortalte, gjort i løpet av to tastetrykk. De fire større forlagene hadde fått ekstern hjelp til å produsere e-bokfiler i starten, men i dag gjorde de mye av dette arbeidet selv. Det femte og minste forlaget fortalte at de benytter seg av et eksternt firma som lager e-bokfilen for dem.

5.1.2 E-bok som en naturlig del av utgivelsen

Informantene fortalte at det har blitt naturlig for dem å tenke på e-bok som format i forbindelse med nye utgivelser. Videre fortalte de at store deler av forlaget tenkte på utgivelser i både papir- og elektronisk form, og at redaktør, salg og produksjon opplevde at e-boken hadde blitt naturlig å inkludere når en snakket om lanseringer av nye titler. Derfor skilte de sjelden på formatene i den forbindelse:

«E-boka er jo med rett og slett hele veien. Som en naturlig del. Vi på forlaget – når vi snakker bok – vi snakker stort sett om *boka*, og da mener vi alle formater på en måte – papir og e-bok. Vi snakker.. Det er ikke så ofte vi snakker om e-bok og papirbok, hvis ikke vi må det for å skille. Men det.. *Boka* er begge deler. Og det har blitt en sånn naturlig sak, og det var det jo ikke for bare en tre-fire år siden.» (Vegard)

For informantene har det å gjøre elektroniske dokumenter om til trykkeklare filer som sendes til trykkeriene, vært en del av arbeidsdagen deres i lang tid. Et av de sentrale poengene fra teorien om diffusjonsprosessen for nye teknologier, er nettopp tidsperspektivet. For at en innovasjon skal få feste og bli akseptert som en løsning, er tid et sentralt moment. Dette gjelder også for domestiseringsprosessen for nye teknologier. Rogers (1995: 20) argumenterer

¹ EPUB er en forkortelse for det engelske begrepet Electronic Publication. Dette er en fri og åpen standard for e-bøker (Regjeringen.no, 2012)

for at tid er en viktig del av diffusjonsprosessen på flere måter. Hvor lang tid det går fra en hører om en innovasjon for første gang, til en enten aksepterer den eller avviser den, er en dimensjon ved diffusjonsprosessen. I tillegg kan en se på hvor raskt en innovasjon aksepteres av en person, i forhold til andre personer i samme sosiale gruppe, og til sist hvor raskt en sosial gruppe som helhet aksepterer en innovasjon. For de enkelte forlagenes del hadde de allerede kjennskap til det å arbeide med utgivelser av papirbøker digitalt. Det å gjøre om dette formatet til en publiseringsklar e-bok var som nevnt enkelt, og dette kan være med på å forklare hvordan arbeidet med e-bøker uten bilder og lyd oppleves som uproblematisk for disse forlagene. Selv om e-bokens inntog kanskje kan karakteriseres som den største revolusjonen siden Gutenberg, har den raskt blitt en naturlig del av forlagenes omtale av *boka* i forhold til utgivelser.

Informantene fortalte at det var andre formater de har hatt større utfordringer med i forbindelse med e-bokteknologien. Disse omtalte de som rike e-bøker.

5.2 RIKE E-BØKER

En av forventningene informantene hadde til e-bokteknologien og utviklingen av nye formater, var at teknologien ville gjøre det mulig å inkludere annet medieinnhold i utgivelsene. Informantene fortalte at det finnes flere formater for e-bokutgivelser, der forskjellen er om e-bøkene skal inkludere utvidelser som lyd og video, eller ikke. EPUB2 det formatet informantene mente at mange forbinner med e-bøker, da disse har tilnærmet samme utseende som en papirutgivelse av en roman. Som nevnt kan ikke EPUB2-formatet inkludere for eksempel lyd- eller videofiler, og dette er formatet informantene henviste til i forrige avsnitt. Informantene fortalte derfor om såkalte «rike» e-bøker, og om formatet EPUB3.

5.2.1 Aktive e-bøker

E-bokformatet EPUB3 kan utvides med bilder, videoer eller lydfiler som spilles av, og formatet knyttes også til utvikling av bok-app'er. En bok-app forklarte informantene som en bokutgivelse tilpasset smarttelefoner og nettbrett.

Det varierte hvilke utgivelser de enkelte forlagene hadde valgt å lansere i EPUB3-format. En av informantene fortalte at de hadde forsøkt å benytte seg av dette formatet for utgivelser av blant annet faktabøker og reiseguides. I tillegg var barnebøker og hobbybøker utgivelser som kunne fungere i såkalte rike formater. Cecilie pekte på at bøker som legger

opp til aktiviteter, som bøker om strikking og hekling, eller mer aktive lesesituasjoner som barnebøker, i større grad har fungert som rike e-bøker.

«I Norge så har vi laget ca. 30 faktabøker som EPUB3-filer – det vil si EPUB-filer som kan utvides med aktive lenker, videofilmer, lyd og så videre. Det har vi gjort på noen kokebøker, vi har gjort det på [...] sånne hobbybøker. Og vi har gjort det på faktabøker som har en stor grad av bildeillustrasjon, og hvor det er nyttig med for eksempel en liten sånn «å gjøre»-video. Så har vi også gjort det med et annet verktøy på ca. 60-70 barnebøker, men det er HTML-baserte verktøy [...]» (Cecilie)

Hun fortalte videre at selv om hennes forlag har vært fornøyd med arbeidet de har gjort med barnebok-appene, kan de ikke vise til høye salgstall for disse. Hun viste til at noe av grunnen til at utgivelser i disse formatene ikke har blitt en større suksess, var at de foreløpig ikke har nok «kanaler» til å få distribuert bøkene som er laget med HTML-baserte verktøy. I dag er det to aktører som gjør det mulig for forlaget å distribuere deres rike e-bøker, og disse står de to amerikanske selskapene Apple og Google bak. Selv om begge er store aktører i den internasjonale bokbransjen og gjør det mulig å nå ut til et bredt publikum, opplevde Cecilie at «Det holder ikke, altså vi får ikke opp salget før vi får flere kanaler å selge gjennom – det sier seg selv». Cecilie pekte her på et poeng om at det er vanskelig å etablere et marked for de rike e-bøkene dersom de ikke gjøres tilgjengelig for leserne. Foreløpig er det bare to aktører som muliggjør distribusjon av de rike e-bøkene, noe som Cecile opplevde som for få.

Selve utviklingen av de berikede e-bøkene oppleves som en utfordring fortsatt, og Gustav fortalte at de opplever ikke å være helt i mål hva gjelder rike e-bøker:

«Der har vi jo eksperimentert og laget en god del app'er, særlig barnebok, men også reiseguides og naturbøker og litt hobbybøker og sånt etter hvert som app for iPad og sånne ting. Og det er en helt annen historie, hvor det er mye lengre frem til målet og masse problematikk. Og der driver vi nesten to forskjellige løp hvor det ene er å produsere de tradisjonelle papirbøkene, og hvor du må nesten ha en egen digital avdeling som tar seg av å lage app-varianten av det samme.» (Gustav)

Sitatet over viser at det ikke har vært problemfritt å jobbe med de rike e-bøkene, spesielt fordi disse utgivelsene gjør at forlagene har måttet benytte seg av nye produksjonsprosesser for å lage disse utgivelsene. Det å behandle de tre formatene - tradisjonelle papirbøker, de enklere e-bøkene med bare tekst, og de rike e-bøkene - på samme måte, har vist seg å by på utfordringer. Forlagene har lang erfaring med publisering av papirbøker, men har lite erfaring å se tilbake til hva gjelder de rike e-bøkene. Selv om de to formatene oppleves som svært

forskjellige, har enkelte forlag likevel ikke en egen avdeling for produksjon av de rike e-bøkene.

For at en innovasjon skal oppfattes som naturlig og kjent, må naturlig nok brukeren av innovasjonen ha tilgang til denne. Det første steget i domestiseringsprosessen viser til at teknologien og innovasjonen må være både fysisk og mentalt tilgjengelig for den intenderte brukeren (Aune, 1996), og dersom dette ikke er tilfelle blir prosessen med å gjøre teknologien til en del av hverdagen vanskelig. Dette kan bety at dersom det er vanskelig for leseren å få fysisk tilgang til det nye formatet, blir det igjen vanskelig gjøre det mentalt tilgjengelig. Dersom få lesere vet om utgivelsene i det nye EPUB3-formatet, vil også sjansen være mindre for at innovasjonen spres til flere.

5.2.2 Etterspørsel og forventninger

Vegard fortalte at også hans forlag har jobbet med utgivelser i EPUB3-formatet, men at de foreløpig ikke har opplevd den helt store etterspørselen etter slike utgivelser. Han forklarte at dersom de arbeider med en utgivelse der illustrasjoner og bilder er en stor del av fortellingens uttrykk, velger de å la være å utgi denne tittelen som e-bok. Dette var fordi han mente at teknologien ikke er god nok slik den er i dag. Dette bekreftet også de andre informantene:

«Nå begynner folk å forstå mer av dette, men for ikke mer enn fem år siden så trodde mange at romanen skulle bli totalt forandret av digitaliseringen, at den skulle bli full av videoer, bilder og sånt.» (Gustav)

Flere av informantene mente at teknologien for rike e-bøker sannsynligvis kommer til å utvikle seg med tiden, og at dette kanskje også vil påvirke romansjangeren og skjønnlitteraturutgivelser som e-bøker. Likevel; slik som e-bokteknologien fremstår i dag, er informantene usikre på om denne treffer nye lesegrupper utover de som allerede leser e-bøker i dag.

Forlagene viste som nevnt til forskjellige erfaringer med de to e-bokformatene. EPUB3-formatet gjør det mulig å inkludere lyd, bilde og video i e-boken, men som en av informantene forklarte mangler de fortsatt salgskanaler som gjør tilgangen til disse e-bøkene god nok for potensielle lesere. Det er også utfordringer knyttet til de tekniske mulighetene som EPUB3-formatet presenterer, og det kan virke som om dette er noe forlagene har begynt å eksperimentere med for kort tid siden. Dette kan igjen ha sammenheng med at de ikke opplever den store etterspørselen etter denne typen utgivelser, og at både forlag og lesere må bli kjent med det nye formatet. Domestiseringsprosessen for e-bøker med lyd, bilde og video-filer som en del av innholdet kan sies å være i en startfase, der forlagene har anerkjent at de

opplever utfordringer knyttet til det nye EPUB3-formatet, men ikke har kommet frem til en løsning for problemet. Som Cecilie fortalte er forlagene i dag avhengige av flere salgskanaler enn Apple iBooks og Google Play.

En kan si at forlagene allerede hadde vært gjennom en domestiseringsprosess for digital fremstilling av papirbøker, og at denne prosessen allerede ble oppfattet som noe hverdagslig og kjent. Det å fremstille e-bøker i EPUB2-format kunne sees på som en forlengelse av det arbeidet de allerede har gjort i mange år. Da informantene ikke opplevde at det å fremstille e-bøker i EPUB2-formatet som vanskelig eller som en utfordring, kan dette ha sammenheng med at de føler kjennskap til prosessen, og at denne likner på hva de har vært gjennom tidligere. En kan si at forlagene har gjennomgått en vellykket domestiseringsprosess, der fremstillingen av e-bøker oppleves som en del av hverdagen, fordi den bygger videre på en teknologi forlagene allerede er kjent med (Lie & Sørensen, 1996). Forlagene har arbeidet digitalt med papirbokutgivelser i siden 90-tallet, og overgangen fra et format til et annet har virket mindre voldsom. For de rike e-bøkene er historien en annen, der teknologien fortsatt kan sies å være ukjent for forlagene. De omtaler selv utgivelsen av e-bøker i dette formatet som problematisk, og trekker linjer til at salgskanaler og teknologien i seg selv ikke er klar til bruk enda.

5.3 STANDARDER

I tillegg til å jobbe med felles løsninger, hadde de enkelte forlagene også forsøkt å utvikle standarder for e-bøker i Norge. Informantene fortalte at de ikke har hatt et samarbeidet om fil-formatene, fordi de hadde tatt i bruk eksisterende formater som EPUB. Det de derimot hadde samarbeidet om, var å utvikle standarder gjennom arbeidet med Bokbasen. De fem forlagene som har bidratt i dette prosjektet er alle tilknyttet en metadatabase, Bokbasen AS, som utvikler og tilbyr informasjon og distribusjonsløsninger til bokbransjen. Denne databasen har også vært et samarbeidsprosjekt, som i dag eies av flere sentrale aktører i norsk bokbransje. Blant disse er tre forlag, to distribusjonsselskap og åtte bokhandlere (Bokbasen AS, 2015). De to distribusjonsselskapene arbeider med bestillinger og utsendelse av bøker på vegne av norske forlag (Forlagsentralen ANS, 2015; SentralDistribusjon AS, 2015). Når en e-bok skal publiseres distribueres den via Bokbasen, som blant annet sørger for ISBN-nummer for utgivelsen.

Gjennom intervjuene ble det tydelig at selv om enkelte forlag har jobbet med forskjellig innhold for sine e-bøker, har mye av teknologien de har basert seg på vært allerede

eksisterende standarder, utviklet av andre aktører enn forlagene selv. Samtlige av informantene henviste til formatet EPUB2 for utgivelser av e-bøker uten lyd og bilde, og de har jobbet med noen få produkter for EPUB3-formatet. For å kunne distribuere e-bøker til norske lesere, valgte flere av forlagene i Norge å samarbeide. Dette gjaldt spesielt for distribusjon av e-bøker og for infrastrukturen i Bokbasen. Dette bekreftet også informanten fra det mindre forlaget. Fordi de ikke har hatt mulighet til å utvikle egne digitale produkter, valgte dette forlaget å lage e-bøker med samme standarder og format som de større forlagene, og produserer «de vanlige e-bøkene med allerede eksisterende og godt utprøvd teknologi». Det kan virke som om økonomi og et ønske om felles standarder har vært avgjørende for hvordan forlagene jobber med sine e-bokstrategier. Ved å utvikle løsninger i fellesskap, har forlagene å unngå og bruke ressurser på innovasjoner som kanskje låses fast i et spor som ikke blir en del av den videre utviklingen i feltet (Russell & Williams, 2002).

Da det norske bokmarkedet er lite i internasjonal sammenheng, har en del av samarbeidet blitt gjennomført etter et ønske om å løfte frem og utvikle e-bokteknologien i fellesskap. Ved å jobbe med felles løsninger, og utvikle felles standarder for publisering av e-bøker, har forlagene redusert risikoen ved at alle skal kunne tilby egne alternativer. Dette gjør at konkurransen knyttet til format og distribusjonsløsninger blir mindre, men samtidig gjør det at leseren har mulighet til å benytte seg av løsninger fra forskjellige forlag og bokhandlere. I et lite bokmarked som det norske er det også vanskelig å leve av en egen løsning, og det kunne ført til en tregere utvikling og lavere salg dersom hvert forlag hadde sin egen løsning for sine egne e-bokutgivelser.

5.4 BOKSKYA

En av de første temaene informantene kom inn på under intervjuene, var samarbeidsprosjektet *Bokskya*. Informantene fortalte som nevnt i forrige kapittel, at det tidlig var et ønske fra flere forlag om å drive utviklingen og introduksjonen av e-bøker på det norske markedet i fellesskap.

5.4.1 Introduksjon til samarbeid

En av informantene, som hadde vært ansatt i forlagsbransjen i over 15 år, fortalte at en kan dele inn introduksjonen av e-bøker i Norge i to faser. Den første fasen fant sted på begynnelsen av 2000-tallet, og ble blant annet utløst av en internasjonal konferanse for bokbransjen. Der ble det fortalt at e-bøkene var på vei, og at papirbøkene måtte vike og etter

hvert forsvinne, til fordel for den nye teknologien. Enkelte av de store norske forlagene var klare til å lansere e-bøker i denne første fasen, men det tok ikke lang tid før en skjønnte at markedet i Norge fortsatt ikke var modent for e-bøker. Den andre fasen begynte mellom fem og åtte år senere internasjonalt, og men det var først i 2010/2011 at en begynte å snakke om e-bøker igjen i Norge.

«Men da tror jeg Norge hang litt etter, blant annet fordi vi hadde hatt denne første opplevelsen i 2000 og så tror jeg vi hadde lært at det er et stykke frem før folk ønsker seg dette her. Da var vi litt sent i gang igjen, og så startet vi med den her Bokskya.» (Gustav)

Da den norske satsingen på e-bøker igjen ble aktuelt, gikk flere forlag og andre aktører i bokbransjen sammen om å lansere en felles løsning, kalt *Bokskya*, for e-bøker kjøpt hos norske e-bokforhandlere. Tanken var at dersom flere forlag gikk sammen om utviklingen og introduksjonen av e-bøker for det norske markedet, ville dette bli en felles løsning flere av aktørene i bokbransjen kunne stille seg bak. Hovedformålet med *Bokskya* var å tilby en digital bokhylle, der leserens e-bøker skulle være tilgjengelig for deres lesebrett, uavhengig av hvilken nettbokhandel de hadde kjøpt e-boken hos. Erfaringene fra det innledende arbeidet varierte, og i størst grad var det informantene fra det minste forlaget som skilte seg fra de andre informantene. Der de større forlagene i stor grad var med på å utvikle *Bokskya*, fortalte Frida at hennes forlag ikke var med på selve utformingen av skyløsningen, men sluttet seg til prosjektet etter hvert.

5.4.2 Et alternativ til Amazon?

Flere av informantene anerkjente Amazons arbeider for kjøp og lesing av e-bøker, og flere nevnte også at Amazons lesebrett Kindle var blant de bedre en kunne benytte seg av.

«Og de kundene som allerede hadde testet e-bøker – de hadde testet Amazon og Kindle, som i første omgang virker veldig kundevennlig og en veldig enkel og intuitiv kjøpsprosess. Men det er jo et monopol, og du blir låst til Amazon og til Kindle, og du har veldig få rettigheter til å ta med deg bøkene til en annen plattform hvis du blir lei av Kindle. Så det er egentlig ikke så kundevennlig, men det fremstår sånn i starten da.» (Frida)

Sitatet over viser at en kan se på Amazons løsning som et monopol, der kundene er låst til aktørens formater og kjøpsløsninger. Det oppleves kanskje som enkelt og brukervennlig for leseren, men ble ikke sett på som en forbrukervennlig løsning for forlagenes del.

Et av målene for *Bokskya*-prosjektet var at kunden ikke skulle låses til en aktør, og at alle e-bøkene skulle være samlet på et sted. Derfor åpnet de opp for et samarbeid. Det skulle

ikke være av betydning hvilken nettbokhandel leseren hadde kjøpt boken i: Så lenge e-boken var kjøpt i en av de tilknyttede bokhandlene skulle den være tilgjengelig for lesing, og den skulle kunne leses på forskjellige lesebrett dersom kunden hadde det. Det skulle være opp til kunden å bestemme hvilken bokhandel og hvilket lesebrett de ønsket å være tilknyttet.

5.4.3 Formidling av Bokskya

Informantene mente at tanken bak Bokskya var god, men at den ble kommunisert dårlig til kundene og leserne. Forlagene så som nevnt på det å låse kunden til en aktør som det største problemet, men fikk i ettertid tilbakemelding fra leserne om at de ikke opplevde dette på samme måte. En annen forklaring på hvorfor Bokskya ikke ble en umiddelbar suksess, forklarte Arve at kunne være:

«Den store feilen man gjorde, var å lansere Bokskya samtidig som man lanserte e-bøker. Fordi folk trodde at Bokskya skulle være en markeds plass. Altså en butikk der man kunne handle e-bøker, handle alt og laste ned og lese der og da. Men Bokskya var jo bare en skyløsning, der kjøpte e-bøker ble lagret når man kjøpte disse.» (Arve)

Der lesere forventet at Bokskya skulle være et norsk alternativ til Amazon, som en markeds plass, var forlagenes intensjon å kunne tilby et sted å samle e-bøker kjøpt hos forskjellige nettbokhandlere tilknyttet prosjektet. Mange av de kundene som var interessert i den nye løsningen, var vant med iBooks, Kindle og Amazon og en enkelt innlogging- og kjøpsprosess, der boken tilgjengelig på kundens lesebrett nesten umiddelbart etter at kunden hadde trykket «kjøp» på tittelen.

Et viktig poeng for informantene var at kommunikasjonen rundt lanseringen av Bokskya kunne vært gjort annerledes. Forlagene opplevde løsningen som god og intuitiv, og forventet at leserne ville se de samme fordelene som de hadde gjort under utviklingen av Bokskya. Noen av de tilbakemeldingene de fikk etter lanseringen, var at Bokskya ikke egentlig løste noen problemer for leseren, men i stedet skapte flere. Formidlingen av ideen bak Bokskya, at det skulle være en elektronisk bokhylle der en kunne samle sine kjøpte e-bøker, ble ikke kommunisert godt nok til leserne i følge informantene. En felles forståelse av hva Bokskya som løsning skulle være, ble derfor vanskelig. Når Bokskya ikke presenterte tydelige fordeler for e-boklesere, og i tillegg opplevdes som vanskelig og tungvint å bruke, fikk løsningen en treg start (Rogers, 1995: 13). Formidlingen fra forlagenes side om hvor praktisk og enkel den nye løsningen ville være, ble også oppfattet forskjellig fra leserne. Der forlagene hadde en klar forståelse av at Bokskya skulle fungere som en løsning for å samle

kjøpte e-bøker, oppfattet ikke potensielle brukere det samme i starten. Tilbakemeldingen var at leserne ikke forsto nytten av løsningen forlagene lanserte (Rogers, 1995).

5.4.4 Teknikk

En av informantene mente at selv om folk favoriserte de ulike lesebrettene som Kindle og iPad, var «selve teknikken», når filen først var lastet ned til lesebrettet, stort sett den samme. Han mente derfor at om en kun tok hensyn til det tekniske og selve leseopplevelsen, var ikke Bokskya en dårlig løsning, og at de i ettertid så at det heller var brukervennligheten som ikke var god nok.

Forlagene mente i starten av prosjektet at de tekniske aspektene ved Bokskya var gode, og at så snart folk ble vant med å bruke denne, ville den oppnå suksess. Det kan tenkes at forlagene ønsket å lansere Bokskya som en løsning i en ferdig form, som en løsning på flere av de problemene forlagene anså som relevante. De gikk ut fra at lesere ønsket å kunne samle alle sine e-bøker på et sted, og at det ikke skulle legges vekt på hvilke lesebrett en ønsket å lese boken på. Noen av reaksjonene fra leserne var at Bokskya var vanskelig å bruke, og at de ikke helt så poenget med den. Bokskya ga kanskje løsningen på de utfordringene forlagene anså som viktige, men leserne opplevde ikke samme problematikk (Rogers, 1995).

5.4.5 Bokskya – en innovasjon?

Knyttet til Bokskya som en innovasjon og dens karakteristikk, er det mulig å peke på at Bokskya ikke fikk den beste starten fordi den fremsto som vanskelig å bruke for leserne.

«Jeg mener jo i ettertid at det ble aktivt misforstått av synsere og kritikere, men dessverre da, så må vi bare ta til etterretning at vi mislyktes jo kapitalt med det, og fortsatt tror jeg det er en veldig utbredt oppfatning at den norske e-bokløsninger er tungvinte og vanskelige.» (Gustav)

Selv om leserne kunne kjøpe e-bøker fra flere forskjellige nettbokhandlere og samlet disse i Bokskya, måtte de fortsatt logge inn med brukernavn og passord for hver bok de ville lese, dersom en vekslet mellom titler fra ulike bokhandlerne. I forhold til Amazons løsning, der det holder med å logge inn én gang, fremsto Bokskya som vanskelig og tungvint i forhold. Brukere av Bokskya måtte derfor venne seg til den nye løsningen, og utvikle en ny forståelse av løsningen for å kunne bruke den optimalt. Da flere lesere ga tilbakemelding på at de allerede var fornøyd med løsningen fra Amazon, kan det tenkes at den norske skyløsningen presenterte flere ulemper enn fordeler for disse leserne. Dette førte også til at Bokskya spredte seg tregt som en innovasjon, og at mulige brukere ikke så fordelen med å benytte den nye

løsningen. Flere av informantene trekker frem at forholdet mellom et ønske om samarbeid og et ønske om konkurranse kan være problematisk når en ønsker å utvikle en teknologi rundt både distribusjon, salg og lesing av e-bøker. Dette gjelder for de enkelte forlagenes del, men også i forlagenes møte med leseren. Igjen er det relevant å vise til forholdet mellom lesernes oppfattelse av brukervennlighet, og forlagenes samarbeid og fokus på forbrukervennlighet.

Informantene fortalte også at de fikk mye kritikk for Bokskya fra «synsere og kritikere». I tillegg ble det nevnt at også journalister og ivrige e-boklesere ikke var nådige i deres omtaler da løsningen ble lansert våren 2011. De kritiske røstene nevnt i innledningen har omtalt Bokskya negativt i etterkant av lanseringen. Dette er personer som har stor interesse for teknologi, og som til en viss grad kan sees på som avanserte brukere av teknologi. Dermed kan de også uttale seg som representanter for flere, og oppleves som opinionsledere. Da disse i denne sammenhengen har teknisk kunnskap og mulighet til å videreformidle denne til flere, vil deres meninger kunne veie tungt når en skal vurdere blant annet nytteverdi, brukervennlighet, behov for og hvilke fordeler teknologien eller løsningen presenterer. Når disse opinionslederne uttalte seg negativt om Bokskya i etterkant av lanseringen, vil dette kunne påvirke andre potensielle brukeres vurdering. Dersom majoriteten av potensielle brukere oppfattet at løsningen ikke presenterte et bedre alternativ og et svar på deres problemer, vil de også vente lenger med å ta innovasjonen i bruk, om de gjør det i det hele tatt (Mahajan et al., 1990).

5.5 OPPSUMMERING

Som vist i kapittel to er teknologiske utviklinger et resultat av flere prosesser. I dette kapitlet har jeg vist til hvilke løsninger de enkelte forlagene har arbeidet med i utviklingen av e-bokteknologien, og hvordan forlagene har opplevd mottakelsen av disse arbeidene.

Forlagenes arbeid med utforming og distribuering av e-bøker uten bilder og illustrasjoner, oppleves som uproblematisk i dag for de fem informantene. De fortalte at fordi de har jobbet digitalt med utgivelser av papirbøker i mange år, var ikke overgangen fra en trykkeklar pdf-fil til en publiseringsklar EPUB2-fil den store overgangen for deres del. Det var også blitt naturlig for dem å inkludere både papirbøker og e-bøker i planleggingen av nye utgivelser. Derimot opplevde informantene større problemer med EPUB3-formatet. Her var det i stor grad forhold som lå utenfor forlagenes virke som skapte utfordringene. Enkelte pekte på manglende kanaler for distribusjon av disse, og at det var vanskelig å nå kunder med produktene. Dermed ble det også et lavt salg av disse utgivelsene. Andre fortalte igjen om lav

etterspørsel etter de rike e-bøkene, og at hverken format eller prosessen for å produksjon av disse utgivelsene opplevdes som fullverdig.

Av erfaringer fra de innledende arbeidene med e-bokteknologien i Norge, viste informantene til Bokskya og etableringen av Bokbasen. Der Bokskya kan sees på som et tilbud til leserne, ble Bokbasen lasert som en løsning for infrastruktur og distribusjon internt i den norske bokbransjen. Bokskya fikk ikke den mottakelsen forlagene hadde håpet på, selv om de opplevde at tanken bak og de tekniske løsningene var på plass. Da andre aktører som opprinnelig var med på det innledende samarbeidet i tillegg valgte å trekke seg, gikk naturlig nok samarbeidet delvis i oppløsning.

6. DISKUSJON

I dette kapittelet vil jeg vise til en overordnet diskusjon av funnene fra de to foregående kapitlene. Dette vil jeg gjøre ved å samle de ulike trådene, og se disse i lys av de teoretiske bidragene fra kapittel to, med vekt på hvordan teknologi og teknologiske utviklinger vil være en del av sosiale formingsprosesser.

6.1 TILKNYTNING OG INNOVASJON

I det første analysekapittelet kom jeg blant annet frem til at norske forlag i stor grad er forbundet med andre aktører. Dette gjelder ikke bare aktører i Norge, men også aktører i internasjonal bokbransje har fått betydning for norske forlags arbeid og tanker om utviklingen av e-bokteknologien. En opprinnelig interesse for de enkelte forlagene var å få etablert et samarbeid på tvers av flere aktører i norsk bokbransje. Dette for å svare til en interesse om å løfte utviklingen i fellesskap, men også for å være et alternativ til og danne barrierer mot den amerikanske aktøren Amazon (Colbjørnsen, 2014: 37). I norsk sammenheng kan dette virke som en fornuftig løsning, da det vil være vanskelig for enkelte forlag å etablere helt egne løsninger. Dersom de hadde valgt å gjøre dette, hadde de nærmet seg en av interessene til Amazon, som på mange måter kan karakteriseres som et monopol i både amerikansk og til en viss grad i internasjonal sammenheng. Norske forlag anerkjente at Amazon har lansert svært brukervennlige løsninger for tilgang til litteratur, men mente at deres løsninger for norske forlags del ikke kan karakteriseres som forbrukervennlige. Den amerikanske løsningen binder leserne til sin kjøp- og leseløsning, og dersom leseren skulle ønske å gå over til andre tilbydere eller andre formater er dette vanskelig. Norske forlag har hatt en interesse av å være forbundet med andre aktører for å tilby e-bøker til norske lesere, og de har dermed funnet en mening i å være knyttet sammen. Dette ble mottatt med hevede øyenbryn i positiv forstand på internasjonale konferanser, der andre utenlandske aktører anerkjente det norske initiativet.

I denne sammenheng kan en si at den overordnede norske innovasjonen hva gjelder e-bokteknologien ikke nødvendigvis er de ulike løsningene de har lansert. Det kan heller være slik at i en internasjonal sammenheng er innovasjonen nettopp tanken om et samarbeid.

Knyttet til definisjonen av en innovasjon i kapittel to, kan en innovasjon være følgende: En flerstegsprosess der organisasjoner omformer ideer til nye eller forbedrede produkter, tjenester eller prosesser, for å kunne avansere, konkurrere og differensiere seg suksessfullt i sitt marked (Baregheh et al., 2009: 1334). Som vist i kapittel fire er norske forlag deltakere i et større nettverk, der blant annet bokhandlere, lesere, bibliotek og trykkerier også inngår. I tillegg har også internasjonale aktører som IT-selskaper og utenlandske bokmarkeder fått følger for hvordan enkelte norske forlag har arbeidet med e-bokteknologien. På denne måten kan en si at de enkelte forlagenes virke som en organisasjon, er en del av både et nasjonalt og internasjonalt marked. Selv om de løsningene enkelte norske forlag har valgt å jobbe med ikke nødvendigvis får innvirkning på det internasjonale bokmarkedet, vil det være naturlig å tenke at trender og utviklinger i det internasjonale bokmarkedet kan få følger for det norske.

6.2 Å SKYNDE SEG LANGSOMT

I denne studien har det vært sentralt å belyse hvordan de enkelt forlagene har arbeidet med ulike løsninger i møte med e-bokteknologien. I innledningen ble det også henvist til definisjonen av det å utvikle, som viser til hvordan en teknologi eller en gjenstand modnes eller endres, og hvordan en utvikling også kan omtales som en gradvis omdanning.

For de enkelte forlagenes del har arbeidet med e-bokteknologien vært preget av en modning og en gradvis omdanning. Fra de første e-bøkene ble introdusert for et internasjonalt marked på begynnelsen av 2000-tallet og frem til norske forlag selv begynte arbeidet med dette, skulle det gå nesten ti år. En av informantene omtalte prosessen for hennes forlags del som å skynde seg langsomt. For å kunne utvikle levedyktige løsninger for det norske markedet, valgte enkelte forlag å gå sammen med andre aktører i norsk bokbransje, for å sørge for en introduksjon av e-bøker gjennom et samarbeid. Ideen om et samarbeid kan dermed sies å bli gjort om til en felles tjeneste for flere aktører i den norske bokbransjen, for å kunne utvikle det norske markedet (Baregheh et al., 2009). Samtidig ville de stå samlet mot internasjonale aktører som representerte et monopol og lite forbrukervennlige løsninger (Colbjørnsen, 2014: 37).

Samarbeidet kan også knyttes til selve teknologiutviklingen på den måten at teknologier også kan betegnes som kulturelle produkter (McLoughlin, 1999). Disse skapes og finner sin betydning i møtet med brukere og bruksrådet. Forlagene og andre aktører i norsk bokbransje fant i begynnelsen en mening med samarbeidet og de felles løsningene, og

dette kan omtales som en av de første og opprinnelige interessene knyttet til e-bokteknologien bransjen kunne enes om.

6.3 RELEVANTE SOSIALE GRUPPER OG DERES INTERESSER

Forlag, lesere, bokhandlere og Amazon er nevnt i avsnittene over. Disse kan sies å være forbundet i et omfattende nettverk, der både norske og internasjonale aktører inngår. I tillegg kan de omtales som relevante sosiale grupper med interesser for hvordan utviklingen av e-bokteknologien i Norge skulle ta form. I de neste avsnittene presenteres interessene til to aktører i nettverket rundt e-bokteknologien i Norge mer inngående. Her vil forlagenes interesser og forlagenes tanker om lesernes interesser bli presentert, og disse vil bli belyst i forhold til hverandre.

Forlagenes interesser er i stor grad kartlagt over, og jeg vil derfor gi en kort oppsummering av disse. Ønske og tanken om et samarbeid lå til grunn for de første initiativene, for å kunne løfte utviklingen i fellesskap. En av informantene anså at det ville være vanskelig å lansere egne løsninger uavhengig av andre, og også at disse løsningene ville være levedyktige. I tillegg uttrykte enkelte av informantene en interesse om å utforme en norsk løsning som motsvar til Amazons initiativer. Disse interessene la føringer for hvilken mening de la i de første arbeidene, og hvordan de også fikk andre aktører, som bokhandlerne, til å dele disse interessene.

6.3.1 Hvilke leseres interesser?

Lesernes interesser har i stor grad kommet til uttrykk gjennom kanaler som ble omtalt i innledningen. Kronikker og leserbrev i landsdekkende aviser, blogger og Twitter kan nevnes som slike kanaler, og krysshenvisninger mellom disse kan være med på å gi de forskjellige bidragene enda større oppmerksomhet.

De leserne som uttrykte seg via disse kanalene kan omtales som en relevant sosial gruppe. Disse var kjent med e-bokteknologien og e-bøker fra før, og hadde i tillegg en stor interesse for litteratur. Denne gruppen kan også omtales som opinionsledere, da de har en sosial status som gir dem mulighet til å uttrykke sine holdninger, og denne statusen kan knyttes til deres kjennskap til nettopp e-bokteknologien (Mahajan et al., 1990; Rogers, 1995). Som nevnt i kapittel to er opinionslederne ofte eksponert for kommunikasjon utenfra det sosiale systemet de befinner seg i. Informantene henviste til noen av tilbakemeldingene fra disse opinionslederne, og deres spørsmål om hvorfor norske forlag ikke bare kunne lansere

løsninger som var like enkle som de løsningene utenlandske aktører som Amazon hadde lansert.

De enkelte forlagene fortalte også om andre relevante sosiale grupper, som de i mindre grad kjente interessene til. Dette var lesere som informantene så for seg at kunne ha fordeler av å benytte seg av e-bokteknologien, men som ikke kunne omtales som en lesergruppe for e-bøker enda. Informantene nevnte blant annet eldre og personer med lesevansker. Disse kunne ha stor interesse for litteratur, men lite kjennskap e-bokteknologien og dens muligheter for blant annet justering av tekststørrelse og lysstyrke på lesebrettskjermen. Denne gruppen lesere kan i liten grad omtales som opinionsledere, og vil kanskje heller befinne seg blant majoriteten av brukere som vil trenge en overbevisning om at e-bokteknologien representerer klare fordeler for dem, og deretter ta den i bruk (Rogers, 1995).

Da forlagene opplevde å få negative tilbakemeldinger på de løsningene de lanserte, var dette i hovedsak fra de nevnte opinionslederne. Hvilke tilbakemeldinger andre grupper av lesere kunne ha, og deres uttalte interesser, hadde informantene mindre kjennskap til. Hvordan disse gruppene skal komme i tale og få uttrykt sine interesser kan virke uklart, da det er usikkert om tilgangen til e-bokteknologien for disse lesergruppene er gode nok. Som nevnt vil det være vanskelig for disse gruppene å ta stilling til om de vil avise eller akseptere løsningene, fordi de i liten grad har vært i kontakt med teknologien og gjort denne fysisk og mentalt tilgjengelig. Dermed kan det også være vanskelig å vite om de har en mening om e-bokteknologien og om denne har en betydning for dem. I forhold til diffusjonsteorien, kan tidsperspektivet til en viss grad belyse domestiseringsprosessen av nye teknologier, der enkelte vil velge å ta i bruk en teknologi raskere enn andre. Dette kan blant annet ha sammenheng med hvilke fordeler teknologien kan sies å representere for de enkelte gruppene.

6.3.2 Møtet mellom forlagene og lesernes interesser

Forlagenes interesser om samarbeid, og enkelte leseres interesser for en enkel, men samtidig omfattende løsning behøver ikke nødvendigvis å bli sett på som to motstridene interesser. Problemet, slik enkelte norske forlag opplevde det, var heller hvordan disse kom til uttrykk. Interessen for samarbeid fra forlagenes side, resulterte blant annet i skyløsningen Bokskya. Meningen med denne var å samle produktene til de ulike aktørene i bokbransjen og gjøre disse tilgjengelig på *et* sted. Forlagenes intensjon om å samle alle kjøpte titler på ett sted ble ikke sett på som enkel av de opinionslederne som valgte å gi løsningen et forsøk, fordi de først

måtte logge seg på som brukere av Bokskya, og deretter logge seg på de ulike bokhandlernes systemer for å få tilgang til sine kjøpte titler.

Forlagene hadde også en interesse av å samarbeide om formatet for distribusjon av e-bøker og informantene fortalte at de benyttet seg av formater som allerede var lansert av andre, som EPUB2 og EPUB3. Med dette kunne de enkelte forlagene fortsette som før med å tilby det samme formatet, det være seg papirbøker eller e-bøker, men med forskjellig innhold og titler. I tilknytning til dette kan det være relevant å nevne at flere av informantene kom tilbake til at det må være opp til leseren å avgjøre hvilket format de ønsket å lese boken i. Enkelte av forlagenes strategi i forbindelse med lansering av nye titler, var at disse skulle gjøres tilgjengelig for leseren både som e-bok og i papirformat.

6.4 UTVIKLING OG FORHANDLING

Et mål for de etablerte nettverkene rundt en teknologi, vil være å gjøre disse stabile. Dette kan oppnås ved at de relevante sosiale gruppene kommer til enighet om teknologiens betydning, og at disse dermed konstruerer teknologiens mening ut fra deres interesser. For forlagene og lesernes del, her henvist til opinionslederne med en kjennskap til teknologien, kom ikke disse til enighet med hensyn til den en av de løsningene forlagene var med på å lansere. Der forlagene anså Bokskya som en forbrukervennlig løsning, anerkjente ikke opinionslederne dette, og deres interesse for en enkel løsning som liknet den Amazon hadde introdusert gikk heller ikke overens med forlagenes interesser. Dermed kan en si at nettverket ble ustabil. Det ble heller ikke den suksessen de norske forlagene hadde håpet på.

Stabile nettverk kan også etableres ved at enkelte aktører gjør seg til talspersoner for nettverket som helhet, og overbeviser de andre aktørene om at deres deltakelse i nettverket er sentral og at deres interesser blir best ivaretatt ved deltakelse i nettverket. Ved å slutte seg til nettverket, vil aktørene også anerkjenne at deres interesser ikke vil bli møtt dersom de velger å stå alene (Callon, 2001 [1986]). Da enkelte forlag gikk inn i Bokskya-prosjektet, var flere av de andre aktørene tilknyttet dette prosjektet enige i at en felles løsning ville fremme de ulike aktørenes aktiviteter og interesser på best mulig måte. Etter hvert, som informantene forklarte, gikk samarbeidet i oppløsning. Dette skyldtes blant annet at bokhandlerne ønsket å konkurrere mellom hverandre, og deres interesser ikke lenger var samarbeid, men konkurranse.

På bakgrunn av dette kan det tenkes at et større utvalg av motstridene interesser, eller interesser som ikke er ordnet i relasjon til hverandre, vil gjøre et nettverk mindre stabilt.

Samtidig kan en si at dersom det gis rom for at brukeren av teknologi, teknologien i seg selv og bruksområdet til teknologien kan utforme hverandre, kan dette være med på å skape stabilitet (Russell & Williams, 2002). Dersom nettverket er nytt og i etableringsfasen, vil det være sentralt å peke på at deltakerne i nettverket, både teknologien og brukerne, viser at de har mulighet til å endre og tilpasse seg. Dermed kan betydningen av teknologien utvikles over tid, og det å nå et konsensus om dens betydning vil kunne være et mål det kan jobbes kontinuerlig med, fremfor et mål i seg selv. Dersom norske forlag fortsatt ønsker en grad av samarbeid, der interesser og meninger kan endres over tid, kan dette være med på å skape stabile nettverk. Dette til tross for at det ikke oppnås *en* enighet og oppfattelse om hva e-bokteknologien er eller ikke er, og hva den kan eller ikke kan gjøre. Sentralt for dette studiet har vært å vise til at forlagene ikke nødvendigvis har en klar oppfattelse av hva som er neste skritt for utviklingen av e-bøker i Norge. Ved å ta hensyn til både teknologien og oppfattelsen av teknologiens betydning og innhold vil utvikle seg og sannsynligvis endre seg med tiden, kan dette virke som en måte å skape stabile nettverk. Dersom forlagene hadde lansert en enkelt eller flere enkeltstående løsninger som ferdige og fullstendige, kunne de risikert at lesernes interesser og preferanser endres over tid, uten at teknologien har mulighet til å gjøre det samme. Igjen blir det tydelig at det ikke bare er forlagenes interesser, men også andre aktører som lesere, bokhandlere, bibliotek og politikere, samt økonomiske og kulturelle interesser som spiller inn i utviklingen av en teknologi.

Ved å arbeide med enkelte standarder som er felles for bransjen, kan teknologien fremstå som stabil, samtidig som tolkningen, funksjonen og utformingen av den kan endres over tid. Foreløpig har forlagene kun konkrete tilbakemeldinger fra en liten del av alle potensielle brukere av e-bokteknologien å vise til, som har stor interesse for både teknologi og for litteratur.

I lys av dette kan en si utviklingen av e-bokteknologien for enkelte norske forlag er et resultat av forhandling. Ikke bare mellom forlag og for eksempel bokhandlere, men også mellom forlagene og internasjonale bokmarkeder og aktører, samt forlagene og leserne.

En rask utvikling og stor grad av kompleksitet kan ofte kjennetegne innovasjoner innen informasjonsteknologi. Dermed kan det bli svært vanskelig for én aktør å kontrollere utviklingen alene. Dette kan igjen åpne opp for at konkurranse og samarbeid kan skje samtidig.

7. KONKLUSJON

I denne studien har jeg undersøkt hvordan norske forlag har forholdt seg til utviklingen av e-bokteknologien i Norge. Gjennom fem kvalitative dybdeintervjuer har jeg belyst problemstillingen: *I hvilken grad har norske forlag utviklet e-bokteknologi for et norsk marked, og har dette ført til en omstilling av deres produksjon- og distribusjonsprosesser?*

Jeg har valgt å fokusere på hvordan enkelte forlag har opplevd deres egne arbeider med fremstilling og distribusjon av e-bøker, hvordan de har opplevd mottakelsen av disse arbeidene. I tillegg har det vært relevant å vise til om det har vært et samarbeid på tvers av aktører i den norske bokbransjen for å fremme utviklingen av e-bokteknologien i Norge. Under følger en oppsummering av studiens viktigste funn i tilknytning til de fem forskningsspørsmålene, som igjen vil bidra til å svare på den overordnede problemstillingen.

7.1 ANDRE AKTØRER OG SAMARBEID

I de to første forskningsspørsmålene tok jeg utgangspunkt i om det også kan være slik at andre deler av norsk bokbransje har påvirket forlagenes innsats for å utvikle e-bokteknologien i Norge. Gjennom studiet ble det tydelig at andre aktører ikke bare har påvirket de enkelte forlagenes innsats, men også at enkelte aktører som norske bokhandlere i stor grad har vært en del av et samarbeid om å utvikle e-bokteknologien i fellesskap for det norske markedet.

Studien viser at et samarbeid mellom enkelte forlag og andre aktører i norsk bokbransje fremstår som en av de bærende tankene for utviklingen av e-bokteknologien i Norge. Forlagenes innsats er i stor grad preget av et ønske om å løfte utviklingen i fellesskap, og det er ingen av informantene som viser til et ønske om å lansere egne løsninger for distribusjon og fremstilling av e-bøker. I den andre introduksjonsfasen for e-bøker i et norsk marked, startet samarbeidet med utviklingen av Bokskya og Bokbasen. I dette samarbeidet inngikk blant annet flere forlag og bokhandlere. Etter hvert valgte enkelte av bokhandlerne å trekke seg fra deler av samarbeidet, noe enkelte av informantene anså som uproblematisk.

I tillegg til andre forlag og bokhandlere, har også utenlandske aktører fått betydning for de enkelte forlagenes arbeider. Som også andre studier har henvist til (Colbjørnsen, 2014),

har det også vært en samlet interesse for å holde utenlandske aktører som Amazon borte fra det norske bokmarkedet. Samtidig anerkjente enkelte av informantene at de er avhengige av andre, utenlandske aktører for distribusjon av sine rike e-bøker.

7.2 EGNE LØSNINGER

De neste forskningsspørsmålene dreide seg om de enkelte forlagenes arbeid med egne løsninger for produksjon og distribusjon av e-bøker i Norge. Studien viser at forlagene i stor grad har arbeidet med eksisterende løsninger for fremstilling av e-bøker, som er utviklet av andre aktører enn de norske forlagene. Informantene fortalte at de har sluttet seg til standarden EPUB for produksjon av både de «rike» og «enkle» e-bøkene. Ved omtale av EPUB2-formatet, refererte informantene til en enkel teknologi og en enkel løsning. Hverken produksjon eller distribusjon av disse e-bøkene ble sett på som problematisk. Det var dermed en liten overgang fra å gjøre klar en pdf-fil til trykk, til å gjøre den samme pdf-filen om til en e-bok. Distribusjonen av disse e-bøkene ble behandlet av Bokbasen, som ble etablert etter samarbeidet som nevnt i forrige avsnitt. Bokbasen tok seg av tildeling av ISBN-nummer for utgivelsen, og var i tillegg en informasjon- og distribusjonstjeneste for utgivelse av e-bøkene. For å oppsummere kan en si at de enkelte forlagene ikke har utviklet egne løsninger for produksjon og fremstilling av e-bøker i EPUB2-formatet, men at distribusjonsløsningen de har lansert er et resultat av forlagenes utvikling i samarbeid med andre aktører.

For de såkalte rike e-bøkene var historien knyttet til produksjon og distribusjon noe annerledes. Informantene fortalte at de fortsatt ikke var helt i mål hva gjaldt fremstilling av e-bøker med en kombinasjon av tekst, lyd og/eller bilder. I tillegg opplevde enkelte at det ikke var nok salgskanaler for disse utgivelsene, og at de derfor ikke hadde sett gode salgstall for disse e-bøkene. Informantene viste til at de ønsket å fortsette arbeidet med disse, og så at det kunne være muligheter for at fremstillingen av disse ville oppleves som mindre komplisert med tiden. Dermed kan en si at hva gjelder de rike e-bøkene har forlagene ikke lansert egne løsninger for hverken produksjon eller distribusjon av disse. Forlagene har også her valgt å slutte seg til EPUB3-standard for utgivelser av e-bøker med bilder, videoer eller lyd, og opplevde å være avhengige av andre aktørers løsninger for distribusjon av disse.

7.3 LESERNES TILBAKEMELDINGER

Det siste forskningsspørsmålet tok utgangspunkt i de enkelte forlagenes opplevelser av lesernes tilbakemeldinger på deres løsninger for distribusjon av e-bøker. Som vist i forrige

kapittel, kan det være uklart å vise til hvilke lesere som har kommet med tilbakemeldinger. Informantene fortalte ikke om tilbakemeldinger fra leserne på utgivelser av deres rike eller enkle e-bøker, men viste heller til tilbakemeldingene de hadde mottatt i forbindelse med lanseringen av Bokskya.

Tilbakemeldingen de mottok ble oppfattet som negative og kritiske til løsningen samarbeidet hadde lansert. Enkelte av de potensielle brukerne, som både hadde interesse for litteratur og teknologi, formidlet at Bokskya var unødvendig tungvint og en dårlig løsning. I tillegg mente enkelte av informantene at kommunikasjonen i forkant av lanseringen ikke var god nok, og at det ikke kom tydelig frem hva Bokskya var ment å være. Disse tilbakemeldingene valgte jeg å knytte til såkalte opinionsledere. Deres uttalelser og meninger kan få betydning for andre potensielle brukere, og dersom opinionslederne uttaler seg negativt og avviser teknologien, er det også mulig å se spor av en tregere diffusjonsprosess.

Det kan likevel bli for lett å si at lesernes tilbakemeldinger på deres distribusjonsløsninger har vært negative og kritiske. Dersom opinionsledernes mening blir tolket som en uttalelse for alle potensielle brukere av teknologien, er det relevant å spørre om forlagene har mottatt tilbakemeldinger fra flere grupper lesere enn hva opinionslederne kan sies å representere. Dette bringer meg videre til den siste delen av dette kapittelet, der jeg presenterer forslag til videre forskning.

7.4 VIDERE FORSKNING

Som nevnt over vil det være relevant å la andre lesergrupper enn opinionslederne få uttrykke sine betraktninger om e-bokteknologien. Forlagene fortalte at de ser for seg at andre lesergrupper enn de som leser e-bøker i dag, kan oppleve fordeler ved å benytte seg av e-bokteknologien. Dersom det er slik at eldre og personer med lesevansker i liten grad benytter seg av e-bokteknologien og dens muligheter, vil det være relevant å undersøke hvilke barrierer de opplever for å ta denne i bruk. Informantene nevnte også at studenter kunne ha nytte av å samle pensumlitteratur på et lesebrett, men ser i liten grad at dette skjer. I tillegg kan det være relevant for den videre utviklingen av e-bokteknologien å undersøke hvor andre lesergrupper uttrykker sin mening om teknologien. Enkelte bibliotek har bidratt til å øke tilgangen, ved å tilby utlån av både lesebrett og e-bøker. Deres tilbakemeldinger vil i stor grad kunne være med på å forme utviklingen videre. Igjen blir det tydelig at forlagenes opprinnelige tanker om samarbeid på tvers av aktører, også kan være relevant å legge til grunn for den videre utviklingen av e-bokteknologien for et norsk marked.

LITTERATURLISTE

- Akrich, M., & Latour, B. (1992). A summary of a convenient vocabulary for the semiotics of human and nonhuman assemblies. I W. E. Bijker & J. Law (Red.), *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change* (s. 259-264). Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Aune, M. (1996). The computer in everyday life. Patterns of domestication of a new technology. I M. Lie & K. H. Sørensen (Red.), *Making technology our own? Domesticating technology into everyday life* (s. 91-121). Oslo: Universitetsforlaget.
- Balsvik, J. M. (2014). Vidunderlige nye verden: Bibliotekets utfordringer i en digital samtid. Mastergradsavhandling, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet. Hentet fra <http://www.ntnu.no/documents/3037511/901597421/Masteroppgave+Janne+Merete+Balsvik.pdf/826c4a47-6724-49e4-8104-alf88d6dlb87>
- Baregheh, A., Rowley, J., & Sambrook, S. (2009). Towards a multidisciplinary definition of innovation. *Management Decision*, 47(8), 1323-1339. doi: doi:10.1108/00251740910984578
- Beyer-Olsen, A., & Engan, Ø. (2012, 07.09). E-bok-revolusjonen som ikke kommer til Norge, VG.no. Hentet fra <http://www.vg.no/forbruker/teknologi/mobil-og-tele/e-bok-revolusjonen-som-ikke-kommer-til-norge/a/10060846/>
- Bijker, W. E., & Law, J. (Red.). (1992). *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Blok, A., & Elgaard Jensen, T. (2009). *Bruno Latour: Hybride tanker i en hybrid verden*. København: Reitzel.
- Bokbasen AS. (2015). *Eiere*. Hentet 12.05.2015, 2015, fra <http://www.bokbasen.no/Bokbasen/Bokbasen/Eiere>
- Callon, M. (2001 [1986]). Elementer til en oversettelsesteknologi: Kamskjell, fiskere og forskere. I Kristin Asdal, Brita Brenna & I. Moser (Red.), *Teknovitenskapelige kulturer* (s. 91 - 124). Oslo: Spartacus.
- Colbjørnsen, T. (2014). Digital divergence: Analysing strategy, interpretation and controversy in the case of the introduction of an ebook reader technology. *Information, Communication & Society*, 18(1), 32-47. doi: 10.1080/1369118X.2014.924982
- Colbjørnsen, T. (2015). *Continuity in change: Case studies of digitalization and innovation in the Norwegian book industry 2008-2012* (Vol.). Oslo: Faculty of Humanities, University of Oslo.
- Den norske Forleggerforening. (2012). *Det digitale bok-Norge: Tredje rapport 2012*. Oslo: Den norske Forleggerforening.
- Den norske Forleggerforening. (2015). *Utvalg*. Hentet 08.05.2015, 2015, fra <http://www.forleggerforeningen.no/om-oss/utvalg>
- Figenschou, A. G. (2011). *Den digitale utfordreren i norsk bokbransje*. Mastergradsavhandling, Handelshøyskolen BI. Hentet fra <http://www.masterbloggen.no/wp-content/uploads/2011/06/Digital-utfordrer.pdf>
- Forlagsentralen ANS. (2015). *Historikk og eierforhold*. Hentet 12.05.2015, 2015, fra <http://www.forlagsentralen.no/?id=284&subid=0>

- Fredriksen, J. B. (2009). Å koke suppe på krimbøker: En studie av forlagsbokhandlernes tilbakekomst i norsk bokbransje. Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo. Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/27746/FREDRIKSEN_masteroppgave_til_trykk_300409%5b1%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hanseth, O., Aanestad, M., & Berg, M. (2004). Guest editors' introduction: Actor-network theory and information systems. What's so special? *Information Technology & People*, 17(2), 116-123. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/09593840410542466>
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2011). Animating interview narratives. I D. Silverman (Red.), *Qualitative research : Issues of theory, method and practice* (s. 149-167). Los Angeles, California: Sage.
- Husebø, K. B. (2013). Hvilken betydning har introduksjonen av e-bøker på bokmarkedet. Mastergradsavhandling, Universitetet i Stavanger. Hentet fra <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/183930/1/Huseb%C3%B8,%20Knut%20Bellest.pdf>
- Korsvold, K. (2012). Ark gir opp bokskya, lanserer egen app. Hentet 28.05, 2015, fra <http://www.aftenposten.no/kultur/Ark-gir-opp-Bokskya-lanserer-egen-app-6843647.html>
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). Det kvalitative forskningsintervju. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvalshaug, V. (2011, 12.10). La e-bukken få havresekken, *Aftenposten.no*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/kultur/litteratur/La-e-bukken-fa-havresekken-5115257.html>
- Lie, M., & Sørensen, K. H. (1996). Making technology our own? Domesticating technology into everyday life. I M. Lie & K. H. Sørensen (Red.), *Making technology our own? Domesticating technology into everyday life* (s. 1-31). Oslo: Universitetsforlaget.
- Mahajan, V., Muller, E., & Srivastava, R. K. (1990). Determination of adopter categories by using innovation diffusion models. *Journal of Marketing Research*, 27(1), 37-50. doi: 10.2307/3172549
- McLoughlin, I. (1999). *Creative technological change: The shaping of technology and organisations*. London: Routledge.
- Nasjonalbiblioteket, & Norsk kulturråds fagadministrasjon. (2014). Utlån av e-bøker i folkebibliotek – utfordringer og muligheter. Hentet 16.05, 2015, fra <http://www.nb.no/content/download/7603/77073/file/eboknotat.pdf>
- Newth, E. (2011a). Bokskya-lanseringen: Nettmedie-fail av dimensjoner. Hentet fra <http://newth.net/eirik/2011/04/04/bokskya-lanseringen-nettmedie-fail-av-dimensjoner/>
- Newth, E. (2011b). En ipod med påklistret kassettspiller. Hentet fra <http://newth.net/eirik/2011/11/20/digikort/>
- Nyre, L. (2004). Mediumteori. *Norsk Medietidsskrift*, 11(1), 24-40.
- Orlikowski, W. J. (2000). Using technology and constituting structures: A practice lens for studying technology in organizations. *Organization Science*, 11(4), 404-428. doi: doi:10.1287/orsc.11.4.404.14600
- Oudshoorn, N., & Pinch, T. (2003). Introduction: How users and non-users matter. I N. Oudshoorn & T. Pinch (Red.), *How users matter: The co.Construction of users and technologies* (s. 1-25). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Paulsen, H. (2014). Konkurransen blant bokhandlene under fastprissystemet. Mastergradsavhandling, Norges Handelshøyskole. Hentet fra <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/223299/1/masterthesis156.PDF>

- Pinch, T., & Bijker, W. E. (1987). The social construction of facts and artifacts: Or how the sociology of science and the sociology of technology might benefit each other. I W. E. Bijker, T. P. Hughes & T. Pinch (Red.), The social construction of technological systems (s. 17-51). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Pinch, T., & Bijker, W. E. (2012). The social construction of technological systems: New directions in the sociology and history of technology. I W. E. Bijker, T. P. Hughes & T. Pinch (Red.), The social construction of technological systems. Cambridge: The MIT Press.
- Ringdal, K. (2013). Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rogers, E. M. (1995). Diffusion of innovations. New York: Free Press.
- Rolfesen, M. (2014). Favorisering basert på eierskap i den norske bokbransjen. Mastergradsavhandling, Norges Handelshøyskole. Hentet fra <http://www.becce.no/files/2014/08/Masteroppgave-Marita-Rolfesen.pdf>
- Russell, S., & Williams, R. (2002). Social shaping of technology: Frameworks, findings and implications for policy with glossary of social shaping concepts. I K. H. Sørensen & R. Williams (Red.), Shaping technology, guiding policy: Concepts, spaces, and tools (s. 37 - 113). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- SentralDistribusjon AS. (2015). Om oss. Hentet 12.05.2015, 2015, fra <http://www.sd.no/sd/om-oss>
- Sigvartsen, A. L., & Malm, A. (2012, 16.01). Advarsel til bokbransjen: -slutt å surre, NRK.no. Hentet fra <http://www.nrk.no/kultur/bok/-slutt-a-surre-1.7952622>
- Sismondo, S. (2004). An introduction to science and technology studies. Malden, Mass.: Blackwell.
- Statistisk sentralbyrå. (2015a). Bøker Norsk mediebarometer 2014 Hentet fra: <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/223839?ts=14d09e6cbf0>.
- Statistisk sentralbyrå. (2015b). Norsk mediebarometer 2014 O. F. Vaage (Ed.) Hentet fra <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/223839?ts=14d09e6cbf0>
- Sørensen, K. H. (2002). Social shaping on the move? On the policy relevance of the social shaping of technology perspective. I K. H. Sørensen & R. Williams (Red.), Shaping technology, guiding policy: Concepts, spaces & tools (s. 19-37). Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Sørensen, K. H. (2007). Et sosialt kompass? Mobiltelefonen i voksnes hverdagsliv. I N. Levold & H. S. Spilker (Red.), Kommunikasjonssamfunnet. Moral, praksis og digital teknologi (s. 50-67). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2012). Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling (W. Hansen, Trans.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Teknologirådet. (2005). Fra rådet til tinget: Tekniske beskyttelsessystemer – drm. Hentet fra http://teknologiradet.no/wp-content/uploads/sites/19/2013/08/TEK-Nyhetsbrev-nr-9_Lunk8.pdf
- Tjora, A. H. (2012). Kvalitative forskningsmetoder i praksis. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tronsmo, I. (2012, 06.01.). Boklov og e-bøker, Dagbladet. Hentet fra www.dagbladet.no/2012/01/06/kultur/debatt/litteratur/boklov/e-boker/19691162/
- Utvikle. (2015). Bokmålsordboka Hentet fra <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=utvikle&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>
- Widerberg, K., & Bolstad, K. (2001). Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: En alternativ lærebok. Oslo: Universitetsforlaget.

VEDLEGG 1 – GODKJENNELSE FRA NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hroar Klempe
Psykologisk institutt NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 10.02.2015

Vår ref: 41799 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

Harald Hårfages gate 29
H-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.01.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

41799	<i>Norsk bokbransje - forlagenes møte med ny teknologi</i>
Behandlingsansvarlig	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Hroar Klempe</i>
Student	<i>Ida Margrethe Cotton Breivik</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Andelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjrr-svansa@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uib.no

VEDLEGG 2 – INFORMASJONSSKRIV

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

«Bokbransjen i Norge – en studie av forlagenes møte med teknologien»

Mitt navn er Ida Margrethe Breivik, og jeg arbeider for tiden med min masteroppgave i medier, kommunikasjon og informasjonsteknologi.

Bakgrunn og formål med studiet

Temaet for oppgaven er hvordan norsk forlagsbransje opplever e-bokteknologien, og hvilke muligheter og utfordringer denne presenterer. Selv om teknologien har vært tilgjengelig i lengre tid, er det fortsatt viktig og aktuelt å få svar på hva denne teknologien betyr, og hva denne innebærer for norske forlag.

Jeg er interessert i å vite mer om forlagenes syn og betraktninger på hva e-bokteknologien betyr for norske lesere, for papirbokens fremtid, og for hvordan vi tenker om boken i fremtiden. Masterprogrammet har en samfunnsvitenskapelig tilnærming til hvordan teknologi skapes og brukes i samfunnet, og intervjuene vil derfor i mindre grad fokusere på programmering og teknisk utforming av e-bokløsninger. Spørsmålene vil handle om forlagets historie og grunntanker, samt syn på den teknologiske utviklingen innen lesing og distribusjon av e-bøker.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer at de dataene som samles inn gjennom intervjuene vil bli benyttet som datagrunnlag for analysen i oppgaven. Spørsmålene i intervjuene vil handle om historiske linjer i norsk bokbransje, og hvordan forlag har valgt å integrere ny teknologi for spesielt publisering og distribusjon av bøker som for eksempel e-bokløsninger. Varighet på intervjuene vil sannsynligvis være mellom 30 minutter og en time, og vil bli registrert i form av notater og lydopptak.

Hva skjer med informasjonen fra intervjuene?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun jeg og min veileder som vil ha tilgang til informasjonen fra intervjuene, og disse vil ikke være tilgjengelig for andre i analysearbeidet. Så snart analysen er gjennomført vil opptak og notater slettes. De dataene som blir benyttet i rapporten vil anonymiseres. Anonymisering innebærer at jeg bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Dette gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som for eksempel navn)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunns-opplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Prosjektet skal etter planen avsluttes i slutten av mai, og sluttrapport fra prosjektet leveres til vurdering i begynnelsen av juni.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Ida Margrethe Cotton Breivik – mobil: 9001 8228, masterstudent, eller:

Hroar Klempe – mobil: 91897523, veileder/daglig ansvarlig.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

VEDLEGG 3 – INTERVJUGUIDE

Innledende spørsmål

Hvor lenge har du vært ansatt i forlaget?

Kan du fortelle hvordan en «vanlig» arbeidsdag er?

Og hvordan et «vanlig» forlagsår er lagt opp?

Har innholdet i en «vanlig» arbeidsdag endret seg for din del i løpet av de siste årene?

Hva mener du dette kommer av/skyldes?

Er det andre deler av bransjen som har endret seg? Hvorfor?

Kjennetegn ved en bok

Hva er en bok for deg?

Hvordan startet interessen din for bøker?

→ Fortell gjerne litt om hvor ofte du leser, og om hvordan du leser (for andre, på reise, årstid, som en del av fritiden, eller jobb?)

Produksjon

Hvordan blir en bok til?

→ Forfatter, korrektur, slag, distribusjon?

Er det forskjellige hensyn å ta for e-bøker og papirbøker med tanke på hvordan disse blir til?

E-bok og endringer

Kan du fortelle om hvordan forlaget jobber med e-bøker?

→ Hvordan startet arbeidet med e-bokteknologien?

→ Hvilke løsninger har forlaget jobbet med, med tanke på e-bokteknologien

Har arbeidet med e-bøker, og utviklingen av denne, endret seg over tid?

Og har det endret andre prosesser i forlaget?

Har arbeidet med e-bøker og den teknologien, fått følger for hvordan en arbeider med papirbøker? Eller omvendt?

«Det nye»

Hva er det som er nytt med e-bokteknologien? Hva er gammelt/tradisjoner fra tidligere?

Hva er likt og ulikt med e-bøker og papirbøker?

Kan du nevne erfaringer fra arbeidet med utviklingen av e-bøker og denne teknologien?

Opplever du at det satses på e-bøker i norsk bokbransje?

Har det vært utfordringer knyttet til e-bokteknologi og introduksjon av e-bøker i Norge?

E-bøker og lesevaner

Hvem leser e-bøker? Hvem leser papirbøker?

Er lesevanene forskjellige for de to formatene?

(Hvis ja – hva betyr dette?)

Hvem kan få mest ut av eller ha størst nytte av en e-bokteknologi?

→ Og hvem har hatt størst utfordringer, så langt, knyttet til e-bøker og den teknologien?

Samarbeid og utvikling

Hvem eller hva har vært den viktigste pådriveren for e-bøker og teknologien knyttet til e-bøker?

Hvordan har deres arbeid med e-bøker blitt mottatt av andre i bokbransjen?

→ Hvordan har det blitt mottatt av leserne for eksempel?

→ Hvordan kan en vite at noen initiativer fungerer bedre enn andre?

Har det vært et samarbeid i bransjen rundt utviklingen av e-bøker og e-bokteknologi?

Avsluttende spørsmål

Hvordan leser vi i fremtiden?

Hva er følgene av at e-bokteknologien nå er tilgjengelig? *Er det snakk om endringer i det hele tatt?*

Under intervjuet har jeg spurt en del om endring – men er det noe som er likt? Som er uforandret i bokbransjen fra si 20 år tilbake og til nå?

Er det noe du har tenkt på under intervjuet, som vi ikke har snakket om? Som ville være relevant?

Er det andre ting du vil legge til?

